

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

”Det har blivit en statussymbol att hämta tidigt”

**En studie om orsaker till objektsutelämning vid
fyra verb i svenskan**

Linnéa Bäckström

Magisteruppsats i svenska språket, 15 hp
SV2140, VT 2013
Handledare: Elisabet Engdahl

Sammandrag

I uppsatsen undersöks vilka faktorer som påverkar objektsutelämning vid fyra transitiva verb, *hämta*, *bygga*, *övertaska* och *sakna*. Inom olika språkvetenskapliga traditioner brukar objektsutelämning förklaras på delvis olika sätt. Under senare år har olika konstruktionsgrammatiska studier belyst fenomenet med utgångspunkt i olika språkliga nivåer. Fillmore (1986) ger en lexikal beskrivning medan Goldberg (2006) och Prytz (2009) hittar förklaringen i olika konstruktioner, i bemärkelsen konventionella form- och betydelsepar. I denna undersökning tillämpar jag ett mer övergripande angreppssätt och studerar faktorer av lexikal, syntaktisk, semantisk och kontextuell art. Undersökningen genomförs med hjälp av korpusstudier i korpusarna Bloggmix och Tidningstext som återfinns i Språkbankens textdatabas.

Resultaten visar att objektsutelämning påverkas av semantiska faktorer. Tydligast framgår att utelämning gynnas vid agentiva handlingar. En tydlig koppling kan göras till olika typer av samordning som är vanligt förekommande vid utelämning. Icke-agentiva handlingar kan sällan förekomma i samordning. Resultaten visar därmed att det inte enbart är den semantiska rollen hos objektet som är av betydelse utan hela aktionen.

Undersökningen har också uppmärksammat huruvida objektet har en känd eller okänd referent vid utelämningen. Denna indelning benämns DNI (definit nollinstansiering) respektive INI (indefinit nollinstansiering) i konstruktionsgrammatisk tradition. Några studier har visat att det finns ett behov av en mer finfördelad kategorisering än distinktionen DNI/INI och resultaten understryker att dessa två kategorier är otillräckliga.

Nyckelord: objektsutelämning, semantiska roller, konstruktionsgrammatik, agentivitet, transitivitet, valens

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte	2
2. Bakgrund	3
2.1. Lexikografi	4
2.1.1. Lexikala enheter och valens	4
2.1.2. Semantisk valens	7
2.2. Traditionell grammatik	8
2.2.1. SAG och objektsutelämnning	9
2.2.2. Lexikala egenskaper	12
2.2.3. Semantiska roller	14
2.3. Konstruktionsgrammatik	16
2.3.1. Konstruktionsgrammatik – en introduktion	16
2.3.2. Orsaker till objektsutelämnning	20
2.3.3. Ramsemantik	24
2.4. Sammanfattning och utgångspunkter för undersökningen	27
3. En undersökning i Korp	29
3.1. Material	29
3.2. Metod	30
4. Resultat.....	33
4.1. Hämta	34
4.2. Bygga	39
4.3. Övrraska	41
4.4. Sakna	43
5. Diskussion	44
6. Avslutning	48
Referenser	50

1. Inledning

Olika lexikala enheter förutsätter olika typer av bestämmingar. Substantiv, adjektiv och verb är alla exempel på ordklasser vars ingående element ställer olika krav på omgivningen i satsen. Allmänt kan man tala om ordens inneboende, lexikala valens. För verb används begreppet transitivitet för att ange att det enskilda verbet kräver noll, ett eller två objekt eller andra bundna bestämmingar som predikativ och adverbial.

Det är brukligt att skilja mellan intransitiva, monotransitiva respektive bitransitiva verb som i följande exempel:

- (1) Ada springer. (intrans.)
- (2) Ada älskar glass. (monotrans.)
- (3) Ada ger Kalle en present. (bitrans.)

Inte sällan kan ett verb vara tvetydigt i fråga om sina inneboende transitiva egenskaper. Ett verb som *äta* anses fungera både transitivt och intransitivt:

- (4) Ada äter glass och Kalle äter godis. (trans.)
- (5) Ada äter och Kalle har gått ut. (intrans.)

Ett verb som *hämta* är normalt monotransitivt, i aktionen ingår att något hämtas från en plats till en annan och verbet kräver ett direkt objekt. Det är förvisso inte alldeles ovanligt att *hämta* förekommer i intransitiva konstruktioner.¹

- (6) a. Vem som hämtar och lämnar beror på säsong på vårt företag.
 - b. Ska bli skoj att hämta.
 - c. Stewards som hämtar och bär.
 - d. Källström går långt ner för att hämta.

¹ Språkexemplen i (6) är autentiska och är hämtade ur Språkbankens korpusar.

Verbens transitiva egenskaper beskrivs på delvis olika sätt beroende på vilket perspektiv man utgår från. Från lexikografisk synvinkel premieras studiet av egenskaperna hos den enskilda lexikala enheten (t.ex. Svensén 2004) medan man inom traditionell grammatik primärt studerar enheterna i relation till varandra i satsen (t.ex. Svenska Akademiens grammatik, SAG 1999). Inom konstruktionsgrammatik (t.ex. Goldberg 1995, Hoffmann & Trousdale 2013) utgår man inte från någon särskild språklig nivå på samma sätt. Ett grundantagande är att alla nivåer finns representerade i alla språkliga uttryck, även om enskilda nivåer kan vara mer eller mindre framträdande i olika sammanhang. Ett flertal studier som berör objektutelämning har gjorts utifrån konstruktionsgrammatiska förklaringsmodeller och typiskt är att de framhäver olika faktorer i sina beskrivningar, exempelvis lexikala egenskaper (Fillmore 1986), pragmatik (Goldberg 2006) och genre (Ruppenhofer & Michaelis 2010).

I denna uppsats kommer några transitiva verb att undersökas med avseende på sin förmåga att fungera absolut, dvs. stå utan objekt. Genom att belysa hur olika språkvetenskapliga traditioner förklarar detta fenomen vidgas möjligheterna att upptäcka vilka faktorer som har en gynnande effekt.

1.1. Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka några lexikala, syntaktiska, semantiska och kontextuella faktorer som påverkar objektutelämning i svenska.

I tidigare studier har framförallt de två förstnämnda faktorerna beskrivits (se avsnitt 2.1. och 2.2.). Förhoppningen är att uppsatsen kan komplettera dessa och samtidigt bidra med observationer för de två sistnämnda. Inom ramen för undersökningen kommer fyra monotransitiva verb vars objekt utgörs av nominalfraser att studeras, nämligen *hämta*, *bygga*, *övertaska* och *sakna*. Eftersom en nominalfras ofta motsvaras av en semantisk roll är det lämpligt att studera just nominalfraser. På så vis kan också avgränsningen för undersökningens omfattning göras på ett naturligt sätt. Vidare kommer endast sådana exempel analyseras där referenten för det utelämnade objektet återfinns i en annan sats.

Undersökningen görs genom analys av autentiska språkexempel som hämtas ur Språkbankens korpusar. Språkbanken tillhandahåller en stor mängd korpusmaterial från olika medier och genrer där de språkliga enheterna annoterats, dvs. märkts upp, med avseende på syntaktisk karaktär. Med hjälp av sökverktyget Korp kan man utforma specifika söksträngar för att hitta just de uttryck man vill studera.

2. Bakgrund

För att få en heltäckande beskrivning av fenomenet transitivitet och objektsutelämning ges här en övergripande redogörelse från tre skilda utgångspunkter. För lexikografen står den lexikala enheten och dess egenskaper i centrum medan den traditionella grammatiken primärt belyser syntaktiska restriktioner och deras inverkan på språkets struktur. Konstruktionsgrammatik har ett annat angreppssätt i och med antagandet att alla språkliga nivåer samspelar i alla språkliga uttryck. Namnet konstruktionsgrammatik härstammar just från idén att alla uttryck är en konstruktion av form och funktion. Genom att belysa ett flertal beskrivningsmodeller ökar chanserna att fånga just de faktorer som gynnar objektsutelämning.

I beskrivningen av verb och deras bestämningar förekommer i litteraturen ett flertal termer och begrepp som delvis överlappar varandra. Här görs ingen traditionsbetingad åtskillnad. *Valens* och *transitivitet* används likvärdigt om samma fenomen, alltså det att ord kräver en viss uppsättning *bestämningar*. *Bestämningar* kan i sin tur också kallas *aktanter* eller *argument*. Även *objektsutelämning* kan benämnas på olika sätt och fenomenet kallas vanligen *nollinstansiering* i konstruktionsgrammatiska beskrivningar.

I avsnittet kommer presentationer av objektsutelämning och dess villkor att ges utifrån tre språkvetenskapliga traditioner och därmed ett antal olika verk. Inom respektive verk förekommer ofta detaljerade notationssystem, noggrant utformade för att på ett funktionellt sätt ge viktig information till läsaren. För att ge en rättvis bild av författarnas intentioner har jag i möjligaste mån valt att behålla den befintliga notationen i fråga om fonter och symboler. Fördelen är då att

återgivningen blir enkel och effektiv samtidigt som jag själv undviker att inverka på informationens utformning. Nackdelen blir att det kan verka rörigt med en förhållandevis diger uppsättning av typsnitt, stilar och tecken. Min förhoppning är att presentationen är så tydlig att fördelarna trots allt överväger.

2.1. Lexikografi

Redogörelsen för hur valens och transitivitet förklaras utifrån ett lexikografiskt perspektiv² grundar sig främst på Svensén (2004). Inom lexikografi studeras ordförrådet traditionellt utifrån ett antal språkliga nivåer. Man skiljer således mellan t.ex. formella, semantiska, syntagmatiska och pragmatiska egenskaper (2004:8ff). Det är inom ramen för den syntagmatiska beskrivningen, dvs. relationen mellan ord i flerordsuttryck och fraser, som vi hittar redogörelser för de lexikala enheternas syntaktiska valens.

2.1.1. Lexikala enheter och valens

Valens betraktas som en inneboende egenskap hos den lexikala enheten. En grundläggande tudelning görs mellan å ena sidan intransitiva och å andra sidan transitiva verb. Definitionen formuleras så att ett intransitivt verb sägs vara åtminstone *envärt* (kräver subjekt), medan ett transitivt verb är åtminstone *tvåvärt*³ (kräver subjekt och vanligen direkt objekt) (2004:186). Med en sådan beskrivning, som endast anger begränsningar i ena riktningen, antyds implicit att verben hyser en möjlighet att byggas ut med fler, fria bestämningar.

När det gäller verbens bestämningar redovisas två distinktioner i fråga om deras bundenhet till huvudordet. Primärt görs en indelning mellan *fyllnadsbestämningar* respektive *tilläggsbestämningar*. De förstnämnda beskrivs som nära knutna till verbet medan de sistnämnda är helt optionella. Skillnaden mellan dessa

² I avsnittet aktualiseras frågan om hur konstruktionsmönster kommer till uttryck (i ordböcker) och därmed är det mer relevant att tala om *lexikografi* än *lexikologi*.

³ Termerna *envärt* och *tvåvärt* är hämtade från kemin varifrån man också hämtat termen *valens* (Svensén 2004:186).

demonstreras inte med någon redogörande definition utan med hjälp av fyra exempelmeningar (7) som återges i sin helhet⁴ (2004:187).

- (7) a. Hon är arg **på honom** [fyllnadsbestämning]
- b. Han bor **på landet** [fyllnadsbestämning]
- c. Han sov **i tre timmar** [tilläggsbestämning]
- d. Han köpte en päls **med kapuschong** [tilläggsbestämning]

Fyllnadsbestämningarna delas i sin tur in i *fakultativa* respektive *obligatoriska*. De obligatoriska är starkast knutna till verbet och dessa är nödvändiga för att satsen inte ska vara ogrammatisk. Inte heller här ges någon utförligare redogörelse för skillnaden utan den demonstreras med två exempelmeningar (8). Det är fyllnadsbestämningarna som helhet, både de fakultativa och obligatoriska, som ingår i verbens syntaktiska valens (Svensén 2004:187).

- (8) a. Hon är arg **på honom** [fakultativ fyllnadsbestämning, kan strykas]
- b. Han bor **på landet** [obligatorisk fyllnadsbestämning, kan inte strykas]

Gränserna mellan de båda nivåerna av bundenhet ter sig ganska vaga. Detta påpekas också av Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009:184) som belyser en rad problem i samband med valensangivelser i ordböcker. Det gängse tillvägagångssättet för att skilja mellan fakultativa och obligatoriska bestämningar är att ange de förra inom parentes. Typiskt kan valensangivelser se ut som i (9) som är hämtat ur Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009:182).

- (9) a. ngn läser (ngt)
- b. ngn älskar ngn

Som försvårande faktor i fråga om gränsdragning mellan transitiva och intransitiva verb anger författarna att man ofta kan konstruera kontexter där t.ex. ett transitivt verb står absolut.

Ytterligare en aspekt att ta hänsyn till berör det faktum att många ord har flera betydelser. Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009:182) påpekar att

⁴ Om inte annat anges är exemplen i detta avsnitt hämtade ur Svensén (2004). Författarens notationssystem är autentiskt återgivet.

valensmönstret för *älska* i (9b) gäller vid just denna betydelse. Samma fenomen redovisas i Svensén (2004:187) men då med exempel på engelska.

- (10) a. They considered her references ['övervägde']
 b. They considered her references excellent ['ansåg'; predikativet obligatoriskt]

Nedan följer en jämförelse med hur verben och adjektivet i (8) och (9) beskrivs i Svensk Ordbok utgiven av Svenska Akademien, hädanefter SO. SO kan betraktas som referensordbok över svenska språket och där redovisas valensangivelser för mer än en tredjedel av samtliga uppslagsord.⁵

- (11) a. arg (på ngn), arg (andra prepositionsadverbial och satstyper)
 b. bo ngnstans el sätt
 ci. läsa¹ (ngn el ngt el sats)
 cii. läsa² (ngt), ~ (olika prepositionsfraser)
 di. älska¹ ngn el ngt el sats
 dii. älska² (med ngn)

Angivelserna i SO stämmer alltså helt överens med de rekommendationer som uttrycks hos Svensén (2004) och Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009).

Att redovisa konstruktionsuppgifter är en väsentlig uppgift inom lexikografin och hur redovisningen ska ta sig uttryck kan skilja sig åt bl.a. beroende på ordbokens syfte och vem den tänkta ordboksanvändaren är. En stor mängd konstruktionssätt presenteras i Svensén och där framgår komplexiteten och svårigheterna i uppdraget tydligt. Valensbeskrivningar befinner sig inte sällan i gränslandet mellan ord och grammatik och för de verb som vacklar i fråga om transitivitet blir det förstas en grannliga uppgift att göra en rättvisande angivelse. Ett tillvägagångssätt som framhävs särskilt är den metod som nyttjas i den engelska L2-ordboken COBUILD som utkom första gången 1987. Där anges för verben ett extra informationsfält, kallat ”extra column”, med sådan syntaktisk information som är för generell för att

⁵ Redovisningen här är något förenklad. Det kan vara värt att nämna att de schematiska, även kallat döda, konstruktionsuppgifterna också kompletteras med levande språkprov, dvs. autentiska meningar.

anses vara ordspecifik, men för specifik för att anses tillhöra grammatiken (Svensén 2004:191f).

2.1.2. *Semantisk valens*

Den vanligaste semantiska distinktionen berör skillnaden mellan animata och icke-animata aktanter. Eftersom ordboksdefinitioner oftast är kraftigt utrymmesbegränsade saknas möjlighet till utförliga semantiska beskrivningar. Problematiken med semantiska angivelser lyfts fram hos Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009:184) som pekar på den övergeneralisering som ofta blir följd av en alltför enkel indelning. Ett brukligt alternativ kan vara att ange semantiska egenskaper i klartext. T.ex. nämns att SO ibland anger ”om person” om subjekt eller uppger specifika föremål som objekt istället för det vida ”ngt”.

I inledningen till SO (2009:XV) förklaras att man vid ordens definitioner ofta gör en komplettering med s.k. definitionstillägg. Ett av syftena med definitionstilläggen är att specificera omständigheter för verbets aktanter. För subjekt ges en beskrivning inledd med prepositionen *om*. Typsnittet är mindre än i definitionstexten för att särskilja den från densamma.⁶

(12) **besjäla** verb / .../

uppfylla ngns tankar, själsliv e.d. ofta om ideal, höga syften o.d.

För objekt ges en liknande beskrivning, då inledd med uttrycket *med avs. på*.

(13) **belåna** verb / .../

ställa som säkerhet för lån särsk. med avs. på fastigheter och värdepapper

En annan variant kommer till uttryck i Lexin. Där används A, B osv. för animata aktanter och x, y osv. för icke-animata. Vid valensmönster med flera deltagare blir därmed skillnaden mellan dessa något tydligare (Malmgren & Toporowska Gronostaj 2009:188). Någon schematisk gruppering av semantiska roller på det sätt som är brukligt inom olika (språkvetenskapliga) teoritraditioner förekommer inte.

⁶ Exempel (12) och (13) är hämtade från SO:s inledning (2009:XV).

2.2. Traditionell grammatik

För en genomgång av traditionell grammatisk beskrivning av transitivitet används här enbart SAG, Svenska Akademiens grammatik (1999) som får betraktas som standardverk för grammatikbeskrivningen av svenska språket. SAG:s beskrivningar är tydligt indelade utifrån ord-, fras- respektive satsnivå. Eftersom objektsutelämning kan förknippas med samtliga tre nivåer förekommer därmed flera beskrivningar, i olika kapitel, med delvis överlappande redogörelser. Presentationen i denna uppsats grundar sig i första hand på de förklaringar som ges i kapitlen 17 Objekt och 43 Ellips.⁷

Verb förutsätts besitta en viss uppsättning bestämningar (SAG 3:257). Med ett sådant antagande utgår man, liksom i lexikografin, från att alla verb har ett inherent, lexikalt bestämt valensmönster. Också vilken typ av bestämning verbet tar anses normalt vara lexikalt bestämt (SAG 3:259). För att skilja mellan verb som tar ett eller två objekt används termerna *monotransitiva* respektive *bitransitiva* verb. SAG poängterar att många verb trots sina inneboende egenskaper kan konstrueras på andra vis. Många transitiva verb kan t.ex. stå utan objekt och gränsen mellan transitiva och intransitiva verb anses vag (SAG 2:535). De bestämningar som ingår i valensmönstret kan vara antingen obligatoriska eller optionella. Som exempel på obligatoriskt transitiva verb nämns *hävda* och *inhålla* och som exempel på optionellt transitiva verb nämns *äta* och *skriva*. De redovisas på följande sätt (SAG 3:258).⁸

(14) a. *hävda* {ngt/*Ø}, *inhålla* {ngt/*Ø}

b. *äta* (ngt), *skriva* (ngt)

En snabb reflexion ger att verben i (14a) är av statisk karaktär medan verben i (14b) är mer dynamiska.⁹ Verbbestämningarna kan vara olika starkt bundna till sitt huvudord. SAG redogör för tre nivåer av bundenhet. Starkast förbundna med verbet

7 Den fullständiga titeln på kapitel 17 är Verbfraser: Objekt. Begreppet ellips innebär utelämning av led i allmänhet, av vilka objektsutelämning bara är en del.

8 Enligt praxis markerar * att uttrycket anses ogrammatiskt. Ø markerar att ett led som har betydelse inte är syntaktiskt realiserat.

9 Sådana skillnader har att göra med aktionsart som beskrivs närmare i 2.2.1.1.

är partikeladverbialen (t.ex. *äta upp, gå av*), svagast är olika typer av fria bestämningar. De sistnämnda anses inte heller ingå i verbets valens. Däremellan återfinns den grupp som omfattar bundna bestämningar och där återfinns förutom objekt också bl.a. predikativ, (bundna) adverbial och egentliga subjekt (SAG 3:254). Objekt kan i sin tur bestå av olika fras- och satstyper och här undersöks bara sådana led som utgörs av nominalfraser.

2.2.1. SAG och objektsutelämning

Alla de faktorer som enligt SAG gynnar objektsutelämning och som lyfts fram i de olika kapitlen går att dela in i tre kategorier, lexikala, syntaktiska och diskursrelaterade egenskaper. När SAG diskuterar lexikala egenskaper sker det ofta i anslutning till andra faktorer och därför presenterar jag de andra två först. Vid definitionen av objektet brukar man också skilja mellan anaforisk och deiktisk utelämning. Vid anaforisk utelämning är objektet redan nämnt i diskursen och skulle kunna ersättas med ett pronomen. Vid deiktisk utelämning är det fråga om något som är närvarande i sammanhanget och uppenbart för deltagarna. När objektet är okänt beror det på generisk eller icke-specifik referens.

2.2.1.1. Objektsutelämning till följd av syntaktiska faktorer

Normalt finns det två skäl till varför ett objekt saknas i den syntaktiska strukturen och SAG redovisar skillnaden med hjälp av särskild notation. Antingen är ledet formellt helt utelämnat i satsen och då används tecknet Ø. När ett led saknas på den förväntade platsen eftersom det befinner sig någon annanstans i satsen används tecknet [-]. Då är det inte fråga om reell utelämning och satser av sådan typ är inte föremål för denna undersökning.

(15) a. - Det är slut nu. Fattar du Ø? – Jag fattar Ø. (Ellips av sats) (4:960)

b. Mjök är det många som dricker [-] här. (Satsfläta) (3:142)

- c. Den där sorten duger att odla [-] i Norrland. (Objektet är underförstått och koreferentiellt med subjektet till det överordnade verbet) (3:296)¹⁰

SAG (4:961) menar att anaforisk utelämning av definitiva nominalfraser är så gott som omöjligt och ger exemplen i (16).

- (16) a. Du känner ju till min blåa tavla. För en stund sedan förstörde jag {den/*Ø}.

- b. Vi hade kört ut gräsklipparen, eftersom vi tänkte använda {den/*Ø} efter maten.

Det finns ett undantag från detta och då ställs flera krav. Verbet måste ingå i en samordning. Båda verben i samordningen måste vara agentiva och verbfraserna måste ha relationen att den första aktionen är en förberedelse för den andra. När detta är uppfyllt kan det definitiva objektet utelämnas om det är koreferentiellt med den indefinita nominalfrasen i den föregående verbfrasen (17) (SAG 4:914).

- (17) a. Han {köpte/skaffade} en tårta och tog med {den/Ø} hem.

- b. Hon hämtade en tavla och visade oss {den/Ø}.

Exempel av detta slag kommer inte att ingå i undersökningen eftersom referenten till det utelämnade objektet återfinns i samma sats. Däremot är resonemanget om agentivitet av intresse. Ett verb betraktas som agentivt när dess subjekt utgörs av agens.aktionen måste alltså initieras och utföras medvetet och avsiktligt. Med andra ord råder här vissa semantiska restriktioner vid möjlig utelämning.

Aktionsart är ett semantiskt fenomen som tillskrivs betydelse för möjligheten till objektsutelämning. Aktioner kan vara av olika slag med avseende på tidslig utsträckning och inneboende dynamik. Man kan t.ex. skilja mellan aktioner med eller utan naturlig slutpunkt eller aktioner som är statiska respektive dynamiska. SAG framhåller distinktionen mellan avgränsad och oavgränsad aktionsart som den viktigaste (3:282). Typiskt för avgränsade handlingar är att uppmärksamheten riktas mot slutpunkten, medan man vid oavgränsade handlingar riktar uppmärksamheten mot själva aktionen. SAG (3:297) anger att många verb vilkas objekt uttrycker

¹⁰ Exemplet (15c) har modifierats för att passa framställningen. (Principen omfattar också vissa adjektiv och i SAG ser exemplet ut på följande vis ”Den där sorten {är lämplig/duger} att odla [-] i Norrland.”)

resultativ betydelse ofta står absolut, dvs. utan sitt efterföljande komplement, som i (18). Precis som i (17) rör det sig om agentiva verbhandlingar även här.

- (18) a. Anna sitter och stickar.
 b. Bengt skriver nu.
 c. Barnen håller på och bygger.

När verben *sticka*, *skriva* och *bygga* uttrycks med objekt anges aktionen i sin helhet, med ett naturligt slut. Meningen *Anna stickar en tröja* innebär att aktionen är avgränsad och tröjans tillkomst är av betydelse. När objektet istället utelämnas som i (18a) förändras aktionsarten och aktionen är nu oavgränsad. Det är här inte viktigt att framhålla *vad* som stickas, utan *att* det stickas och syntaktisk förändring bidrar till att aktionen får förändrad betydelse. I (18a) är det pseudosamordning¹¹ som bidrar till att aktionen blir oavgränsad. I (18b) är det adverbiallet *nu* som modifierar betydelsen och i (18c) är det en kombination av pseudosamordning och *hålla på*-fras som ger oavgränsad, progressiv betydelse.

2.2.1.2. Objektsutelämning till följd av diskursrelaterade faktorer

Ett sammanhang då objektsutelämning förekommer är i situationer då referenten antingen är icke-specifik eller har generisk referens eller när objektet avser en specifik referent som är given i sammanhanget. Det handlar alltså om utelämning som möjliggörs av faktorer i den aktuella kontexten och inte bara av språkliga element i den aktuella meningen. Vilka dessa faktorer är och hur de tar sig uttryck skiftar en del.

Med exemplen i (19) redovisar SAG för typiska situationer då utelämning kan ske pga. att objektet har icke-specifik eller generisk referens (3:297).¹²

- (19) a. Ska vi beställa? [något som man beställer i en situation av det aktuella slaget]
 b. Finalen överraskade. [dem som hade anledning att reagera i det aktuella fallet]
 c. Jag måste hem och tvätta. [något som man tvättar]

11 Typiskt för pseudosamordning är att det första samordnade verbet är obetonat och semantiskt fungerar ungefär som ett hjälpverb. Vidare är ordföljden fast, det hjälpverbsliknande verbet måste stå först (4:906f).

12 Klammerkommentarerna är återgivna enligt SAG.

- d. Kalle är i köket och läser. [något som man kan läsa, dvs. en text]
- e. Han är en sån som alltid vill hämnas. [verkliga eller inbillade oförrätter]
- f. Hon vill inte låna. [det som hon behöver]

Noterbart är att i samtliga exempel utom (19b) påverkas aktionen av olika samförekommande faktorer som uttrycks av adverbial, modala hjälpverb och samordning. Förutom att objektet har icke-specifik referens nämns också dess relevans som avgörande faktor. Utelämning kan ske om objektet i sammanhanget helt enkelt bedöms ointressant.

Utelämning kan också äga rum när referenten för objektet är känd i talsituationen eller på annat sätt given i sammanhanget. Möjligheten beskrivs med hjälp av meningarna i (20) (SAG 3:297).

- (20) a. Westerberg dömde [matchen].
- b. De stänger [affären] klockan 11.
- c. Jag tänkte köpa en baddräkt som de hade men de lät mig inte prova [den].

Ytterligare en gynnande faktor som omnämns är genre. Den enda genre som anges är matrecept och det konstateras att objektsutelämning är tämligen vanligt förekommande (SAG 4:962).

- (21) a. Vispa grädden lätt och vänd ner Ø i den heta soppan.
- b. Kavla så ut degen till en stor fyrkant, dela Ø i rutor om ca 8 x 8 cm.
- c. Gör en glasyr [...]. Låt Ø svalna en aning [...]. Bred ut Ø över kakan [...]

Det finns andra genrer som gynnar andra typer av utelämning, som vid etikettering, där subjektet kan utelämnas i uppmaningar som *Skakas väl* och liknande.

2.2.2. *Lexikala egenskaper*

I avsnittets inledning förklarades att kategoriseringen av verbbestämningar som optionella eller obligatoriska är ett resultat av verbets inneboende egenskaper. När SAG diskuterar utelämning till följd av att objektet anses irrelevant påpekas att förmågan att stå absolut beror just på egenskaper hos det enskilda verbet (4:962).

- (22) a. Hon är inne på sitt rum och packar (upp) (sina saker).
- b. När jag kommer sitter han alltid och {läser (något)/syr (något)/skriver (något)/tänker ut något/*tänker ut}.
- c. Han har lätt för att glömma/minnas/kritisera/anklaga/begripa/hitta på/*tappa/*veta}.
- d. Jag tycker om att {ge/få/äga/*sakna}.
- e. Jag vill inte {se/höra/känna/*märka}.
- f. Nu måste vi {äta/dricka/*inmundiga/*förtära}.

I (22b) ges exempel på verb i pseudosamordning. Verben är agentiva och får oavgränsad tolkning i kontexten. Det är intressant att fråga sig vad det är i *tänka ut* som förhindrar utelämning. Som påpekades tidigare är det ett generellt mönster att resultativa verb kan tillåta utelämning. Med eventuellt undantag för *veta* finns ett gemensamt drag för meningarna i (22c–e) nämligen att de möjliga verben är agentiva medan *tappa*, *sakna* och *märka* uttrycker oavsiktliga handlingar. Att *veta* förekommer som omöjligt verb kan bero på att aktionen *veta* är statisk och icke-agentiv även om själva kunskapsinhämtandet har skett medvetet och avsiktligt. I (22f) kan en förklaring till omöjligheten vid *inmundiga* och *förtära* tänkas vara att de helt enkelt har väldigt låg frekvens i språkbruket.

SAG belyser, precis som inom lexikografin, ytterligare en aspekt i fråga om lexikala egenskaper nämligen det faktum att ett ord kan ha flera betydelser. Valensmönstren för ett verb är beroende av vilken betydelsenysans som avses och därmed också typ av objekt (jfr 2.1.1.), och SAG menar att det vanligtvis också gäller möjligheten att fungera absolut. För att illustrera exemplifierar man med *komponera* (3:297).

- (23) Han komponerar nu. [Det som komponeras är säkert musik, inte en blomsteruppsättning.]

Den tillhörande kommentaren kan måhända vara drastiskt tilltagen. Det torde vara någorlunda enkelt att föreställa sig en kontext för (23) där *komponera* betyder 'sätta samman en blomsteruppsättning'. Även om SAG vid upprepade tillfällen påpekar att gränsen mellan transitiva och intransitiva verb är vag redovisar man en ganska prydlig indelning. Det vore inte alltför långsökt att tänka sig kontexter där också de stjärnmarkerade verben i (22) skulle kunna stå absolut.

SAG (4:961) nämner att ett kluster av fyra verb, *låna* (av ngn), *skaffa*, *hämta* och *köpa* kan gynna utelämning av indefinit ospecifik nominalfras om denna syftar på en nominalfras i det föregående. Det ges ingen närmare förklaring till varför just dessa verb uppträder så likartat och det är förstås lockande att reflektera över vad de fyra verben har gemensamt. De är alla agentiva och uttrycker en aktion där ett föremål överförs till subjektet från någon annan rumslig plats.

(24) a. Det låg inte någon spade i garaget så jag gick till affären och
{köpte/lånade/skaffade/hämtade} {Ø/en}.

b. Människor som skulle kunna ge vad som helst för att få köpa en liten bit mark här.
Men de schweiziska lagarna hindrar dem att köpa Ø.

c. Vi har ju skogen full med ved. Bara att gå ut och hämta Ø.

För att återkoppla till beskrivningen av verb som besitter flera olika delbetydelser ska här också poängteras att verb kan besitta flera olika valensmönster. En del verb kan skifta mellan monotransitivitet och intransitivitet, eller som SAG uttrycker det ”Vissa verb fördelar sig tydligt på en transitiv och en intransitiv konstruktion” (2:535). Exempel ges i (25).

(25) a. Barnet rullade bollen över golvet. Jfr: Bollen rullade över golvet.

b. Värmen smälte isen. Jfr: Isen smälte.

När verb fördelar sig på olika konstruktionsmönster på det här viset råder alltid någon form av samband mellan aktantleden och hur de förhåller sig till semantiska och syntaktiska roller. I (25) kan noteras att för båda verben tar subjektet en agentiv roll i transitiv funktion medan det har en mer passiv roll när verbet är intransitivt. I nästa avsnitt ges en utförligare redogörelse för relationen mellan syntaktiskt led och semantisk roll.

2.2.3. *Semantiska roller*

Lika väl som man kan tala om syntaktisk valens kan man också tala om semantisk valens. Man tänker sig då att den aktion som uttrycks av verbet omges av en viss uppsättning deltagarroller, dvs. semantiska roller. Det anses lexikalt bestämt både vilka dessa är och med vilka satsled de ska uttryckas (SAG 3:284). Rollerna delas in

i deltagarroller (bundna) och omständighetsroller (fria). De förra omfattar typiskt Agens, Mottagarroller av olika slag samt Föremål. Till omständighetsroller räknas sådana som betecknar Tid, Plats, Kausala omständigheter liksom Processuella omständigheter.¹³

SAG förklarar i inledningen att man inte ger någon särskilt formaliserad redogörelse för semantiska roller (1:220). Framställningen är relativt enkel och görs i stor utsträckning med normalspråkets ord istället för sådana termer som vanligtvis förekommer i mer systematiserade rolluppsättningar. Man utgår inte heller explicit från någon av alla de rolluppsättningar som förekommer i litteraturen, utan det är den egna grammatikbeskrivningen som ligger till grund för hur rollerna förklaras.

Här redovisas några av SAG:s roller som är relevanta för undersökningen, dvs. sådana som kan utgöra subjekt och direkt objekt. Vad gäller relationen Agens och subjekt förklarar SAG att när en aktion förutsätter fler än en roll är det vanligtvis den mest aktiva eller medvetna rollen som blir subjektsled (3:285). En roll som ibland kan utgöra subjekt är den som kallas Orsak. Orsaksrollen betecknar, som namnet antyder, orsak till aktionen med den väsentliga skillnaden i förhållande till Agens att den varken är agentiv eller medveten. De roller som är aktuella för undersökningen redovisas i tabell 1.

TABELL 1. Uppsättning av semantiska roller i SAG

Roll	Rolldefinition	Satsled rollen kan utgöra
Agens	Den som avsiktligt utför eller kontrollerar aktionen	Oftast subjekt
Orsak	Den eller det som omedvetet eller oavsiktligt orsakar aktionen	Ibland subjekt
Upplevare	Den som upplever eller uppfattar aktionen	Subjekt eller objekt
Innehavare	Den eller det som har eller saknar något	Subjekt eller objekt
Mottagare	Den som får eller mister något, konkret eller abstrakt	Subjekt eller objekt
Föremål	Det föremål för aktionen som har en mindre tydlig roll. Det som flyttas, påverkas, förändras, befinner sig, blir till, iakttas, försvinner, kommuniceras	Oftast objekt i aktioner med flera aktanter. Vanligen subjekt i aktioner med endast en aktant

¹³ Det är vanligt att bruka kapitäl vid benämning av semantiska roller för att särskilja dem från andra element. Här kommer alla roller att skrivas med stor begynnelsebokstav.

Sambandet mellan semantisk roll och syntaktiskt led blir tydligt när verb konstrueras olika beroende på deras olika betydelse (3:286ff). Här återkommer meningarna från (25) ovan.

(26) a. Barnet rullade ballen över golvet.

Agens Föremål

b. Ballen rullade över golvet.

Föremål

c. Värmen smälte isen.

Orsak Föremål

d. Isen smälte.

Föremål

När *rulla* används transitivt har subjektet en agentiv roll men när *rulla* fungerar intransitivt utgörs subjektet av en icke-agentiv roll. Detsamma gäller för *smälta*.

2.3. Konstruktionsgrammatik

Eftersom den konstruktionsgrammatiska språkbeskrivningen skiljer sig i vissa avseenden jämfört med de två tidigare teoretiska inriktningarna kommer detta avsnitt att formuleras delvis annorlunda. Avsnittet kommer att omfatta fler underrubriker och den semantiska beskrivningen utgår från ramsemantik som inte är en konstruktionsgrammatisk underkategori utan ett teoretiskt ramverk som utvecklats parallellt med konstruktionsgrammatiken.

2.3.1. Konstruktionsgrammatik – en introduktion

I de ovan nämnda teoretiska inriktningarna utgår man i språkbeskrivningen från en viss språklig nivå och sätter den i relation till de övriga i fråga om form, funktion och prominens. Utgångspunkten för en konstruktionsgrammatisk språkbeskrivning är att alla uttryck består av en form- och en betydelsesida. Till form räknas exempelvis syntax och morfologi och till betydelsesidan räknas t.ex. semantik och

pragmatik (Goldberg 1995; Hoffmann & Trousdale 2013). Där andra teorier har en hierarkisk modell, med lager som läggs till lager är konstruktionsgrammatikens modell snarare platt. Vidare brukar förhållandet mellan lexikon och grammatik beskrivas som ett sammanhängande kontinuum med de båda ytterligheterna i varsin ände, utan någon skarp skiljelinje. Alla språkliga uttryck, konstruktioner, kan placeras in någonstans längs detta kontinuum på grundval av vad som utgör dess särdrag. Åt lexikonsidan till återfinns fasta uttryck och idiom som *röda hund* och *lägga korten på bordet*. Åt grammatiksidan till återfinns mer generella regelmönster som olika böjningsparadigm eller mönster för olika satstyper. Många språkhandlingar kan vara svåra att placera, de befinner sig så att säga i mitten. Hur ska man t.ex. bedöma sådana delvis schematiska uttryck som *Ju X desto Y* eller *X och X* som i (27).

(27) a. Jag gillar tjocka pizzor, ju tjockare desto bättre.

b. - Och bilen går bra? – Bra och bra, ...

För att förklara innebörden av uttrycken i (27) räcker det inte med lexikal information. Betydelsen är inte kompositionell utifrån betydelsen hos vart och ett av de ingående orden. Inte heller räcker det med vetenskap om språkets grammatiska regler och mönster. Betydelsen uppstår snarare genom samspelet mellan lexikon och syntax, vanligtvis med följden att en betydelsenyans uppstår som inte kan härledas från de ingående elementen. I (27a) innebär relationen mellan de två adjektiven ungefär att mer av X ger mer av Y. I (27b) modifieras betydelsen hos X, som kan utgöras av vilken språklig enhet som helst, när denna upprepas åtskilt av obligatoriskt *och*. Frasen åtföljs vanligen av en utläggning om varför X inte gäller.

Konstruktionsgrammatiken, hädanefter Cxg, utvecklades inledningsvis på grund av att mönster som i (27) dittills inte åtnjutit någon större språkvetenskaplig uppmärksamhet. Inom den generativa grammatiken ansågs de vara exempel på perifera undantag av mindre betydelse för språkbeskrivningen. Under de senaste decennierna har teorin fått ett allt större erkännande och beskrivningsformatet har visat sig lämpligt för språkstudier av olika slag.

En *konstruktion* i konstruktionsgrammatisk bemärkelse är ett form-betydelse-par där någon del av endera formen eller betydelsen har ett visst mått av oförutsägbarhet

(Goldberg 1995:6).¹⁴ Begreppet konstruktion, ofta förkortad *cx*, har här alltså en mer omfattande innebörd än i bemärkelsen 'syntaktisk konstruktion'. Som nämndes tidigare utgår man från att alla konstruktioner utgör ett mer eller mindre komplext mönster där alla språkliga nivåer finns representerade. De konstruktioner som studerats mest ingående är s.k. argumentstrukturkonstruktioner, ASC. ASC beskriver typiskt aktioner och deras aktanter, eller argument som är den vanligare termen inom Cxg. Typiskt för ASC är att de kan fungera med verb som har ett helt annat valensmönster än det som uttrycks i konstruktionen. Med hjälp av konstruktionen tillåts verbet att anta en tillfällig argumentuppsättning samtidigt som denna bidrar med en särskild, konstruktionsspecifik betydelse.

Ett exempel på ASC är *bitransitiv* som har beskrivits av Goldberg (1995).¹⁵ Eftersom det är typiskt för Cxg att samtidigt tala om syntaktiska och semantiska mönster kommer jag att redovisa båda dessa parallellt. *Bitransitiv* innebär att ett subjekt avsiktligt överför eller planerar att överföra ett föremål till någon. Just överföringsmomentet, engelska *transfer*, är typiskt för ASC. För *bitransitiv* uttrycks det indirekta objektet före det direkta.¹⁶

(28) a. Sally baked her sister a cake.

[Subj V Ind obj Dir obj]

< AGENT V MOTTAGARE FÖREMÅL >

b. Mims fyllde 20 år så jag ritade henne ett litet kort.

Sally i (28a) bakar en kaka som är tänkt att ges till hennes syster medan *jag* i (28b) ritade ett kort som ska ges till Mims. Typiskt för konstruktionen är att den kan bidra med en betydelsestruktur som inte finns att hämta i verbets inneboende egenskaper. Detta kallas *coercion* och är ett fundamentalt begrepp inom Cxg. Engelska *bake* är normalt ett monotransitivt verb precis som *rita*. Konstruktionen bidrar alltså med det

14 En konstruktion måste inte innehålla några oförutsägbara element. Det är vedertaget inom Cxg att betrakta alla konventionaliserade språkliga enheter som konstruktioner även om de flesta studier hittills rört konstruktioner där någon del av funktionen är mer eller mindre oförutsägbar.

15 Flertalet termer och begrepp används ännu med sin ursprungliga engelska benämning. I de fall svenska termer är etablerade använder jag dem.

16 Eftersom betydelsen yansier ofta är språkspecifika kan det ibland vara svårt att göra adekvata översättningar av konstruktioner. Exemplet i (28b) är hämtat efter sökning på internet.

förändrade valensmönstret och en förändrad betydelse som så att säga utmanövrerar den lexikala enhetens inherenta egenskaper.

En annan typ av transitiv cx som beskrivits av Goldberg är s.k. *caused-motion*. *Caused-motion* eller *orsaka-rörelse* omfattar ett kluster av olika konstruktionsvarianter som alla innebär att subjektet i någon mån får ett objekt att förflytta sig, med ett tredje argument som anger omständighet. I (29) visas ett ofta citerat exempel (1995:152).¹⁷

(29) a. Sam sneezed the napkin off the table.

[Subj V Dir obj Adv]

< ORSAK V FÖREMÅL OMSTÄNDIGHET >

b. Hur kan man skrämman fåglar från balkongen, så de inte bajsar där?

I det engelska exemplet är det uppenbart att *sneeze* normalt sett varken är transitivt eller innehar rörelsebetydelse. Den lexikala betydelsen hos *skrämman* befinner sig möjligen något närmare den betydelse som ges med konstruktionen. Även om *skrämman* normalt enbart konstrueras med direkt objekt finns exempelvis det fasta uttrycket *skrämman ngn på flykten* som eventuellt bidrar till att underlätta användningen av verbet i *orsaka-rörelse*. Det verkar som om denna cx allmänt är mer produktiv på engelska än svenska. I svenskan är det vanligt att partiklar förekommer när vi ska beskriva aktioner av det här slaget. En variant av *orsaka-rörelse* är *indirekt kausativ bort* (Sjögreen 2007). I denna orsakar ett subjekt genom en indirekt aktion att ett objekt försvinner. Aktionens kännetecknas av partikeln *bort* (30).

(30) a. Kan man äta bort sin huvudvärk?

[Subj V Part Dir obj]

< AGENS V OMST. FÖREMÅL >

Äta brukar normalt inte tillskrivas någon kausativ egenskap men i konstruktionen uppstår denna funktion med hjälp av verb + partikeln *bort*.

17 (29b) är hämtat från Språkbankens korpus Twittermix.

2.3.2. Orsaker till objektsutelämning

Ett flertal studier med utgångspunkt i konstruktionsgrammatik har beskrivit objektsutelämning, eller nollinstansiering som är den gängse benämningen.¹⁸ Olika författare har betonat olika faktorer som gynnande för utelämning och nedan ges en presentation av de mest relevanta för denna studie. Ett par av dessa har anknytning till det beskrivningsformat som kallas Ramsemantik och beskrivs därför efter presentationen av ramsemantik som ges i avsnitt 2.3.3.

Inom Cxg är det vanligt att skilja mellan definit och indefinit nollinstansiering, hädanefter DNI respektive INI.¹⁹ Vid DNI är objektsreferenten känd i diskursen, anaforiskt eller deiktiskt. Vid INI är referenten okänd eller saknar relevans (Fillmore 1986). Fillmore menar att man kan särskilja dessa genom att ställa frågan ”vad” om det som har utelämnats. Vid INI är frågan legitim, men knappast vid DNI. Exempelen i (31) är hämtade från Martola (2008).

(31) a. Öppna Ø! (yttrat till A som fått ett paket) (DNI)

b. Vi åt Ø klockan sex. (INI)

I (31a) finns paketet närvarande och det skulle verka märkligt att fråga vad som ska öppnas. I (31b) däremot är det rimligt att efterfråga vad som åts. Fillmore påpekar också att INI kan ha antingen generisk eller habituell tolkning (32a), eller ha viss semantisk begränsning (32b).

(32) a. When my tounge was paralyzed I couldn't eat or drink.

b. We've already eaten.

I (32a) kan *eat* och *drink* ha vilken ät- och drickbar referent som helst. För (32b) däremot måste tolkningen bli mer inskränkt. Om frasen är uttalad på morgonen handlar det ätbara rimligen om typisk frukostmat. Är det yttrat på kvällen handlar det snarare om lagad middagsmat i någon form.

¹⁸ Jag kommer i uppsatsen företrädesvis använda termen objektsutelämning, utan några särskilda teoretiska anspråk.

¹⁹ Förkortningarna DNI och INI härstammar från engelska Definite Null Instantiation och Indefinite Null Instantiation.

2.3.2.1. Fillmore 1986

Fillmore förklarar objektsutelämning utifrån lexikala faktorer och menar att det är varje verbs inneboende egenskaper som avgör huruvida utelämning är möjlig eller inte. En motivering som ges är att semantiskt mycket närliggande verb uppvisar olika förmåga till utelämning.

- (33) a. She promised.
 b. *She pledged.
 c. I tried.
 d. *I attempted.

Det är också typiskt att förmågan till utelämning skiljer sig mellan olika språk. Följande exempel som omnämns i Fillmore har också uppmärksammats av Lambrecht & Lemoine (2005). Fillmore använder exemplet för att visa att förklaringen till utelämning inte kan göras utifrån enbart pragmatiska faktorer.

- (34) a. *Did you lock?
 b. Tu as fermé?
 c. Låste du?

På svenska och franska fungerar det bra att utelämna objektet till *låsa* i den specifika situationen, medan samma uttryck är ogrammatiskt på engelska. Fillmore menar att olika verb genererar olika typ av utelämning i fråga om INI och DNI. Det kan också skilja sig mellan olika betydelsenyanser för ett och samma ord.

- (35) a. I contributed to the movement.
 b. I contributed five dollars.

I (35a) vet vi inget om gåvan och det utelämnade objektet är INI. Uttrycket i (35b) skulle te sig märkligt om det inte redan var känt i diskursen till vem man har bidragit med fem dollar och tolkningen av det utelämnade indirekta objektet måste vara DNI.

Även om Fillmore menar att enbart semantiska grunder inte räcker som förklaring till utelämning lyfter han fram en beskrivning som gjorts av Allerton (1975:214f). Den senare menar att DNI kan äga rum vid verb vars betydelse inte är

komplett utan det specifika objektet. Som exempel nämns bl.a. verben *notice* och *interrupt*. INI å andra sidan kan äga rum vid verb vars egenbetydelse är tillräcklig utan objektet. Som exempel nämns bl.a. *cook* och *sew*. Fillmore poängterar också att han inte funnit några exempel på utelämning av typen DNI när objektet utgör de semantiska rollerna Patient eller Tema, som är typiska objektsroller i den sistnämnda kategorin.²⁰

Fillmore menar också att utelämning enligt DNI är möjligt när verbet uttrycker aspektuell betydelse, dvs. när aktionens tidsliga egenskaper framhävs. Han nämner i sammanhanget några verb som har en inneboende aspektuell betydelse som exempelvis *start*, *stop*, *continue* och *finish*.

2.3.2.2. Goldberg 2006

Goldberg (2006:196) lyfter fram pragmatiska faktorer för att beskriva objektsutelämning. Olika konstruktioner kan gynna utelämning och hon ger exempel där utelämning samförekommer med samordning, adverbial och repeterad aktion.

- (36) a. The chef-in-training chopped and diced all afternoon.
 b. Tigers only kill at night.
 c. Pat gave and gave, but Chris just took and took.

Goldberg menar att utelämning kan ske när objektet har låg diskursprominens. För detta ställs två krav. Dels kan objektet inte utgöra samtalsämnet (topik) eller det som sägs om samtalsämnet. Dels behöver aktionen vara prominent.

2.3.2.3. Prytz 2009

Prytz (2009) undersöker nollinstansiering vid verben *läsa* och *döda*. Typiska egenskaper för *läsa* är att det är optionellt transitivt och har två betydelser, 'läsa [en text]' och 'studera'. *Döda* däremot anses vara obligatoriskt transitivt. Prytz fann att INI var ungefär tre gånger så vanligt som DNI för båda verben. Noterbart är att DNI inte förekom alls vid *läsa* i betydelsen 'studera'. Prytz har också undersökt vilka

²⁰ Fillmore använder här semantiska roller som är mer finfördelade än de som beskrevs i SAG. Både Patient (om ngt som påverkas och förändras) och Tema (om ngt som förflyttas) ingår i den roll SAG benämner Föremål. En längre diskussion om dessa roller ges i avsnitt 2.4.

konstruktioner som förekommer med verben och har gynnande funktion vid utelämning. De mest frekventa konstruktionerna är, något sammanfattat, adverbial, samordningar samt olika infinitivkonstruktioner (jfr 2.2.1.1).

- (37) a. En tredjedel läser i Sundsvall (adverbial)
 b. narkotikahandlare och andra som förstör och dödar (samordning)
 c. hon ville läsa på vuxengymnasium (hjälpverb med infinitiv)

2.3.2.4. *Ruppenhofer & Michaelis 2010*

Ruppenhofer & Michaelis anser att det inte är tillräckligt att beskriva orsakerna till utelämning av bestämmningar enbart med hjälp av lexikala enheter och konstruktioner. Man vill lyfta fram den större kontexten och menar att redan distinktionen DNI/INI befinner sig på en kontextuell nivå. Att utelämning kan gynnas av sammanhanget illustreras med (38) (2010:159).

- (38) a. *The cops arrested Ø last night.
 b. Sure the cops arrest Ø when they can, but it's always in small amounts.

Författarna menar att utelämningen i (38b) möjliggörs av faktorer i kontexten snarare än egenskaper hos verbet eller andra strukturer.²¹ I studien beskrivs fem genrer som tillåter utelämning. Två av dessa, etikettering och dagboksanteckningar, utmärks av subjektutelämning och behandlas inte vidare här. De tre som gynnar objektutelämning är: instruktiv imperativ, sportreferat och anföringsverb. Dessa illustreras med exemplen i (39).

- (39) a. Blend all the ingredients in an electric blender. Serve Ø cold.
 b. He hammered Ø wide of Gary Walsh's exposed net.
 c. Nice work, boys, she praised Ø with a light smile.

De har även funnit några typiska särdrag då genre bidrar till utelämning. Utelämningen är vanligtvis anaforisk eftersom det utelämnade objektet normalt är känt i diskursen. Vidare är utelämningen optionell. Det går lika bra att uttrycka

²¹ Författarna anser att sådana restriktioner också gäller i vissa sammanhang. T.ex. ser de ingen annan förklaring än att lexikala egenskaper styr att *eat* kan stå absolut medan *devour* inte kan det.

objektet syntaktiskt. Ruppenhofer & Michaelis framhåller också att de mönster som ges av genre måste vara kompatibla med andra restriktioner av semantisk och syntaktisk art. Med ett exempel för subjektсутelämning, i genren etikettering, visas hur väsentlig den syntaktiska strukturen är.

(40) a. Ø packaged in a facility that also processes nuts.

b. * A facility that processes nuts packaged Ø.

2.3.2.5. *Lyngfelt 2012*

På senare tid har fler kategorier än bara DNI och INI föreslagits i fråga om att klassificera referenten för det utelämnade argumentet. I Lyngfelt (2012) beskrivs att förutom dessa har också gruppen FNI, Free Null Instantiation, etablerats. FNI används främst om sådana referenter där man inte kan veta om de motsvarar DNI eller INI. Lyngfelt (2012:3f) menar att FNI är alltför vagt definierad och föreslår en tydligare och mer finfördelad indelning av ospecificerade NI. Förutom DNI och INI föreslås ytterligare två, varav den ena, GNI, Generic Null Instantiation, kan aktualiseras i undersökningen.

(41) Spela golf är kul.

I (41) är det inte en specifik golfhändelse som åsyftas. Snarare är det ett generiskt uttalande om golf i allmänhet (2012:12f). Den utelämnade Upplevaren till *kul* i (41) kan alltså tolkas generiskt, GNI. Vid bedömning av antecedenten föreslår Lyngfelt också att man utgår från den tolkning som är allra vanligast förekommande. Ett utelämnat argument kan ofta tolkas olika beroende på om man föreställer sig alla möjliga kontexter, eller den mest vanliga.

2.3.3. *Ramsemantik*

Ramsemantik (Frame Semantics) är en modell för semantisk beskrivning som utvecklats parallellt med Cxg. Det grundläggande antagandet för ramsemantik är att när vi förstår ett ords betydelse så förstår vi hela koncept, eller situationer, där ordet ingår (Ruppenhofer & Michaelis 2013). För att till fullo förstå verbet *hämnas* behöver jag veta något om *förövre*, *offer*, *oacceptabla handlingar*, *upprättelse* osv.

Hämnas ingår därmed i den semantiska ramen *Revenge*. I varje ram ingår några fundamentala enheter, s.k. kärnelement. För *Revenge* är dessa *hämnnare*, *drabbad*, *skada*, *förövare* och *bestraffning*.²² Till varje ram hör förstås en mängd lexikala enheter som instansierar ramen. För *Revenge* kan det vara ord som *repressalier*, *blodshämnd*, *ge igen* osv. Alla ramar är förbundna i ett hierarkiskt nätverk, där vissa mer specifika ramar ärver egenskaper från mer generella.

En ram kan instansieras både av enskilda ord eller av andra, mer komplexa uttryck. Följande exempel är hämtade i Gawron (2008:3f), som i sin tur hämtat dem från Fillmore (1985).

- (42) a. I can't wait to be on the ground again.
 b. I can't wait to be on land again.
 c. We never open our presents until morning.

Meningarna i (42a och b) är mycket lika, men skillnaden i betydelse mellan *ground* och *land* gör att två olika ramar, eller scener beskrivs. I (42a) utmålas en situationen där någon befinner sig i luften, medan (42b) beskriver någon som befinner sig till sjöss. I (42c) är det ramen *Christmas* som instansieras, trots att ingen av de ingående lexikala enheterna har en egenbetydelse som kan kopplas till julen. Istället är det hela yttrandet som ger kopplingen till ramen *Christmas*.

2.3.3.1. Martola 2008

Principen för INI är att det utelämnade objektet är okänt, saknar relevans eller har generisk eller habituell tolkning. Martola (2008) visar att utelämning enligt INI i vissa sammanhang inte är alldeles kontextoavhängig. Många verb har en betydelse som gör att referenten vid INI är mer eller mindre knuten till vissa ramar och hon nämner *äta*, *läsa* (jfr Prytz 2009), *baka*, *mangla*, *sy*, *plöja* och *köra*. Följande exempel med ramimplicerad INI ges för *köra*.

²² I enlighet med ramsemantiken har beskrivningar av ramar gjorts på flera språk med engelskspråkiga FrameNet som förebild. Den svenska motsvarigheten Svenskt Frasnät <http://spraakbanken.gu.se/swefn/> använder ett svenskt metaspråk men har behållit många av de engelska termerna och begreppen som ingår i respektive ram. Hämnd heter således *Revenge* i Svenskt Frasnät och översättningen av de ingående elementen är gjord av mig.

(43) a. Han kör åt en liten speditonsfirma i Stockholm.

b. Han kör åt Stig H. Johansson.

Uttrycket i (43a) ger vid handen att det utelämnade transportmedlet måste vara en bil eller lastbil. I (43b) förstår vi (förutsatt viss kännedom om travsporten) att det rör sig om ett travekipage.

2.3.3.2. *Ruppenhofer & Michaelis (2013)*

Andra författare har försökt formulera generella beskrivningar som visar vilka verb som tillåter utelämning och inte. Ruppenhofer & Michaelis menar att det inte är genomförbart och gör istället en beskrivning för hur man kan tolka det utelämnade objektet med avseende på DNI och INI. De menar att det inte är de lexikala enheterna i sig utan de semantiska ramarna som styr.

Ruppenhofer & Michaelis undersöker möjliga typer av utelämning inom olika ramar. Med *Revenge* som exempel visar de hur referenten till utelämnade argument uppfattas.

(44) John intended to take revenge on Sue [$\emptyset^{\text{Injury}}$] [$\emptyset^{\text{Response action}}$].

I (44) är både det första brottet utelämnat liksom tillvägagångssättet för hämndaktionen John tänker utföra. Ruppenhofer & Michaelis menar att vi tolkar det förstnämnda som DNI och det sistnämnda som INI och illustrerar med följande exempel.

(45) a. ?John finally got even with Sue, but I don't know what for.

b. John finally got even with Sue, but I don't know in what way.

När vi associerar till hämndscenariot förutsätter vi att den inledande missgärningen faktiskt har ägt rum och är definit, medan några sådana förutsättningar inte gäller för hämndaktionen eventuella utformning. Med detta menar Ruppenhofer & Michaelis att utelämning av *injury* alltid är definit i fråga om ramen *Revenge*. När *injury* förekommer i anslutning till andra ramar och scener, kan utelämningen vara av annat slag (2013:15ff).

2.4. Sammanfattning och utgångspunkter för undersökningen

Det är en brokig samling förklaringsmodeller för objektsutelämning som redovisats ovan, även om flera faktorer återkommer. Att fenomenet kan ges så många skiftande beskrivningar vittnar förstås om att det inte lyder under några enkelt uttryckta regelmässiga drag.

Ingenstans finner man någon författare som förnekar att utelämning i någon utsträckning beror på den lexikala enhetens inneboende egenskaper. För lexikografin är det framförallt detta faktum man tar hänsyn till. I arbetet med ordboksbeskrivningar är det varje ords typiska mönster som ska skildras och det är därför inte relevant att lyfta fram alltför specifika avvikelser.

Eftersom det är brukligt att betona samspelet mellan olika språkliga nivåer inom Cxg är det knappast förvånande att en mångfald av beskrivningsmodeller har lagts fram. Det kan te sig mer spretigt än vad det faktiskt är. Det är snarare så att författarna kompletterar och inte motsäger varandra. Att också beskrivningen i SAG är förhållandevis spretig är mer intressant. Utgångspunkten för SAG är att redovisa regelbundenheter av syntaktisk karaktär. När objektsutelämning beskrivs blir det ofta ganska specifika och avgränsade situationer som lyfts fram. Det saknas helt enkelt ett syntaktiskt ramverk. Vid upprepade tillfällen påpekas också att omständigheterna för vissa utelämningsmöjligheter är ofullständigt kända. Det borde antyda att förklaringen ofta står att finna på en nivå utanför satsen och meningen. Och enligt de konstruktionsgrammatiska beskrivningarna är det rimligt att utgå från att flera faktorer gemensamt gynnar och möjliggör utelämning.

Hos flera författare, inte minst Prytz, framgår tydligt att olika syntaktiska kontexter verkar gynna utelämning. Jag kommer att uppmärksamma de varianter som beskrivits här, nämligen olika typer av adverbial, samordningar och verbfraser med modal och aspektuell funktion. Det är typiskt att i samtliga av dessa strukturer bidrar den syntaktiska formen till semantiskt innehåll.

Ett par semantiska beskrivningsformat har presenterats, dels semantiska roller och dels semantiska ramar. I undersökningen kommer båda att beaktas. När det gäller semantiska roller vill jag utgå från en modifierad uppdelning jämfört med den som ges i SAG. I litteraturen florerar en mängd olika rollbeskrivningar som skiftar

både med avseende på definition men också granularitet. SAG förtydligar att deras uppsättning är enkelt formulerad och för den roll som ofta utgör objekt anges Föremål. Föremål har därmed en ganska vid definition. Rollen Föremål kan vara animat och inanimat, det kan vara ett föremål som påverkas eller inte påverkas. Flera av de författare som presenterats i avsnittet brukar tala om både Patient och Tema som har olika egenskaper. De ingår båda i det SAG benämner Föremål, men skillnaden är att Patient typiskt utsätts för någon form av påverkan medan Tema typiskt är intakt men kan förflyttas.²³ Skillnaden visas i (46).

(46) a. Stina byggde ett hus.

Agens Patient

b. Karin hämtade en yxa.

Agens Tema

Huset i (46a) blir till medan yxan i (46b) förblir intakt men genomgår en rumslig förflyttning. En mer finfördelad rollindelning är intressant eftersom möjligheten till utelämnning kan bero på typen av aktion och därmed typen av objekt. Fillmore noterade att objekt till verb som inbegriper förändring (*change-of-state*) inte utelämnas enligt DNI. För att göra sådana iakttagelser underlättar det att använda mer specifika roller än Föremål. Vidare kommer uppmärksamhet också att riktas mot subjektets roll. I SAG betonades att många fall av utelämnning kunde möjliggöras vid agentiva handlingar. De semantiska roller som kommer att beaktas i undersökningen beskrivs i Tabell 2.

²³ Det förekommer förstås variationer i definitionen av Patient och Tema men i undersökningen gör jag den åtskillnad jag just beskrev.

TABELL 2. Uppsättning av semantiska roller i undersökningen

Roll	Roldefinition	Satsled rollen kan utgöra
Agens	Den som avsiktligt utför eller kontrollerar aktionen	Oftast subjekt
Orsak	Den eller det som omedvetet eller oavsiktligt orsakar aktionen	Ibland subjekt
Upplevare	Den som upplever eller uppfattar aktionen	Subjekt eller objekt
Innehavare	Den eller det som har eller saknar något	Subjekt eller objekt
Tema	Den eller det som förflyttas eller är föremål för aktionen	Oftast objekt i transitiva aktioner
Patient	Den eller det som påverkas och förändras	Oftast objekt

För att studera semantiska roller räcker det oftast att ha satsen som avgränsning. För att uppmärksamma semantiska ramar krävs att man beaktar den aktuella kontexten. Då ges också möjlighet att upptäcka eventuella genre-betingade särdrag.

Vid tolkning av antecedenten för de utelämnade objekten kommer jag primärt att använda de tre distinktionerna DNI, INI och ram-INI. Vid DNI är referenten känd, vid INI okänd. Vid ram-INI saknas antecedent men referenten kan ändå förstås utifrån det specifika sammanhang, den ram, som beskrivs. En fjärde distinktion, GNI, kommer att diskuteras i avsnitt 5.

3. En undersökning i Korp

3.1. Material

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka lexikala, syntaktiska, semantiska och kontextuella faktorer som gynnar objektsutelämnning. För att hitta exempel på detta i autentiskt språk har jag använt två av Språkbankens korpusar nämligen Bloggmix och Tidningstext. Bloggmix utgörs av blandad bloggtext från 1998 och framåt medan Tidningstext består av texter ur svensk dagspress från mitten av 1900-talet och framåt. Språket i de båda korpusarna skiljer sig alltså åt såtillvida att texterna i Bloggmix ofta har en starkt vardaglig prägel och är mer talspråksnära än i

Tidningstext. En eventuell skillnad i resultat mellan de båda skulle därmed kunna antyda att det är faktorer i respektive kontext, exempelvis genre, som inverkar. De båda korpusarna är ungefär lika stora, vilket är en fördel vid jämförelse. Bloggmix omfattar drygt 391 miljoner ord medan Tidningstext omfattar drygt 304 miljoner ord.

Verben i undersökningen har valts ut mot bakgrund av vad som framkommit i avsnitt 2. Några återkommande faktorer är att utelämning gynnas av vissa syntaktiska konstruktioner, vissa semantiska kriterier och agentivitet i verbhandlingen. I undersökningen vill jag därför ta reda på om dessa kriterier stämmer och/eller om det finns andra kriterier som framträder. De utvalda verben beskrivs i Tabell 3.

Tabell 3. Verb som ingår i undersökningen

Verb	Typisk subjeksroll	Typisk objektsroll	Konstruktionsangivelse i SO
Hämta	Agens	Tema	~ ngn el. ngt
Bygga	Agens	Patient	~ ngt
Övrraska	Agens + Orsak	Upplevare	~ (ngn)
Sakna	Upplevare + Innehavare	Tema	~ ngn el. ngt

Hämta nämndes i inledningen. Det beskrivs som obligatoriskt transitivt av SO. *Bygga* fanns med som exempel när SAG beskrev att utelämning är vanligt vid resultativa verb (3:297). *Bygga* tar Patient som objekt och Fillmore (1986) menade att DNI inte förekommer med Patient. *Övrraska* har valts eftersom objektet har rollen Upplevare. *Sakna* har valts för att pröva möjligheten till utelämning hos icke-agentiva verb.

3.2. Metod

Sökverktyget Korp erbjuder goda möjligheter för undersökningar av detta slag. Det användarvänliga webbgränssnittet erbjuder en stor mängd sökvariabler som kan kombineras och varieras i stor utsträckning. Metoden är därför väl lämpad för att så effektivt som möjligt dels hitta exempel med utelämning och dels sälla bort träffar

som inte ger exempel på utelämning. En grundläggande söksträng har formulerats och utgjort utgångspunkt för alla sökningar enligt Bild 1.

Moderna | Parallella | Fornsvenska | Litteraturbanken | Äldre finlandssvenska | Färöiska

KORP 17 korpusar valda — 391 065 399 token

Enkel Utökad Avancerad

Matcha någon av följande regler:

- ord är hämta
- ord är hämtar
- ord är hämtade
- ord är hämtat

eller

- ordklass är inte substantiv

och

- ordklass är inte pronomen

eller

och

- ordklass är inte egennamn

eller

Bild 1. Söksträng i Korp

Korp erbjuder tre olika sökmöjligheter med avseende på hur avancerade sökuttryck man vill använda sig av. I Utökad version, som jag valt här, kan man kombinera flera sökuttryck. De två kolumnerna markerar varsitt uttryck. Varje uttryck kan modifieras och kolumnen fylls då på nedåt på sidan. I det första uttrycket angav jag verbet jag ville undersöka. Jag valde tempusformerna infinitiv, presens, preteritum och supinum. Mot bakgrund av tidigare studier (jfr Prytz 2009) ville jag studera både finita och infinita verbformer för att se hur dessa påverkar utelämning. Urvalet är också gjort för att undvika träffar med passiv-former. Preteritum-formen medförde en del skräp på så sätt att den också gav träffar på particip för *överraska* och *sakna*.

I nästa kolumn, där objektet vanligen uttrycks vid normal ordföljd, ville jag se till att eliminera tänkbara objektsled. Istället för att välja enskilda ord valde jag därför att välja bort hela ordklasser. Med möjligheten att välja mellan *är* och *är inte* (se

bild) kan man effektivt välja bort sådana led man vill undvika. I fallet *hämta* fick jag inledningsvis väldigt många sökträffar med olika partiklar som *hämta upp*, *hämta in*, *hämta ut* osv. Jag valde då att i den andra kolumnen lägga till ordklassen partiklar och markera den som *är inte*.

Undersökningen har primärt ett kvalitativt syfte. Det hade varit intressant att också kunna ge säkra kvantitativa uppgifter rörande omfattningen av utelämning för de olika verben. Det finns ett par omständigheter som försvårar detta. Vid korpussökningar försöker man formulera söksträngen så att så mycket som möjligt av onödiga träffar, s.k. skräp, sällas bort. Här har upprepade sökningar gjorts med samma sträng och det är svårt att uppskatta hur mycket skräp som hamnat bland resultatträffarna. För flera verb sammanfaller dessutom formerna för preteritum och particip (t.ex. *saknade* och *överraskade*). En annan omständighet är det faktum att jag med söksträngen bara hittar exempel med utelämning vid normal ordföljd. Utelämning kan förstås äga rum vid inverterad ordföljd som t.ex. *I tisdags hämtade jag klockan tre*. Med den valda söksträngen elimineras alla sådana resultat.

När jag sökt efter exempel med utelämning har jag systematiskt studerat var tionde träff. Träffarna i Korp sorteras i sidor med valfritt antal träffar per sida.²⁴ För samtliga verb har jag gått igenom var tionde sida till dess att jag fått 100 resultat för *hämta* och 50 för de andra.²⁵ *Hämta* används som huvudföremål för undersökningen och ges grundligast analys. Med 100 respektive 50 exempel underlättas jämförelser mellan de fyra verben. En ungefärlig uppskattning är att *hämta* och *bygga* genererat i genomsnitt c:a 5 exempel med utelämning per 100 träffar med söksträng. Skillnaden mellan de båda korpusarna är så liten att den inte kan tas i beaktande. Mängden skräp har alltså varit relativt hög samtidigt som den låga siffran också signalerar att utelämning inte är särskilt vanligt. Motsvarande siffra för *överraska* är ungefär 40, där siffran är något högre i Tidningstext och något lägre i Bloggmix. För *sakna* är summan <1 i bägge materialen.

Jag väljer ändå att redovisa summan för antalet belägg med och utan söksträng för att ge en fingervisning om hur vanligt respektive verb är i språkbruket.

²⁴ Vid verb med många träffar, som *hämta*, valde jag att låta 500 meningar visas per sida. Vid mindre vanliga verb valde jag att låta 100 meningar visas per sida.

²⁵ Eftersom objektsutelämning vid *sakna* är extremt ovanligt har jag inte kunnat hitta 50 belägg.

4. Resultat

Samtliga av de syntaktiska formuleringar som Prytz (2009) uppmärksammat vid objektsutelämnning vid *läsa* och *döda* har visat sig förekomma även i denna undersökning. Utformningen av resultatredovisningen har därför i viss mån hämtat inspiration från henne på så vis att två av de vanligaste konstruktionstyperna, adverbial och samordningar, lyfts fram särskilt. Förutom ordinär samordning räknas också pseudosamordning och uppräknning av (infinita eller finita) verbfraser hit. Den allra mest förekommande varianten, hos Prytz såväl som här, är adverbial. För övriga konstruktionstyper förekommer skillnader i större eller mindre omfattning.

Resultaten för respektive verb redovisas nedan med hjälp av en tabell. För att göra siffrorna överskådliga och underlätta läsningen är denna utformad på samma sätt för alla fyra verb. Tabellen kan delas in i fyra kategorier: kvantitativa uppgifter, uppgifter om typ av utelämnad referent, förekommande syntaktiska mönster samt fördelning avseende tempus.

Tabell 4. Resultattabell

Verb	Tot (a)	Tot (s)	Tot	DNI	INI	ram-INI	Advl	Sam.	Inf.	Pres.
------	---------	---------	-----	-----	-----	---------	------	------	------	-------

Först anges totalsumman för antalet analyserade exempel, Tot (a). Därefter anges totalsumman för antalet träffar i korpusen med hjälp av söksträngen, Tot(s). Siffran är alltså inte ett mått på antalet faktiska resultat. Kolumnen Tot visar det totala antalet träffar med de fyra tempusformerna men utan avgränsande söksträng. Därefter följer uppgifter om typ av utelämnning utifrån DNI, INI och ram-INI. Ibland är kontexten otillräcklig för att göra en rimlig tolkning och i osäkra fall har utelämningen bedömts som INI. En fjärde kategori, GNI, kommer att diskuteras i avsnitt 5. Sedan följer uppgifter om hur ofta verbet konstrueras med adverbial eller står samordnat enligt ovanstående förklaring. Avslutningsvis presenteras antalet förekomster för de vanligaste tempusformerna, infinitiv och presens. Utöver dessa fyra kategorier kommer också de aktuella semantiska rollerna att kommenteras. Dessa diskuteras i den löpande texten.

Hämta har utgjort det primära verbet för undersökningen och har därför givits en mer omfattande analys än övriga. För *hämta* redovisas resultaten i de två korpusmaterialen för sig, för övriga tre ges en samlad redogörelse.

4.1. Hämta

Utelämnade objekt för *hämta* har den semantiska rollen Tema. Verbet får anses relativt vanligt förekommande med tanke på att det totala antalet träffar överstiger 85 000. Som nämndes tidigare är andelen resultat av de knappa 23 000 träffarna med söksträng inte mer än ungefär 5 %.

Tabell 5. hämta i *Bloggmix (B)*

	Tot (a)	Tot (s)	Tot	DNI	INI	ram-INI	Advl	Sam.	Inf.	Pres.
Hämta (B)	100	22953	85277	39	9	52	58	54	54	29

I majoriteten av fallen sker objektsutelämning när verbet står tillsammans med adverbial. Ungefär hälften av dessa, 29 av 58, utgörs av endera *på dagis/på fritids/i skolan*.

(47) Krokodiltårar blir resultatet varje dag när mamma hämtar på dagis. (B)

Adverbialen bidrar i hög utsträckning till att utelämningen kan tolkas som ramimplicerad. Rumsadverbial som betecknar platser där barn vistas gör att vi enkelt associerar till scener där barn hämtas av vuxna. Även andra typer av adverbial bidrar till tolkningen av samma ramimplicerade INI.

(48) Det har blivit en statussymbol att hämta tidigt och många berättar att de skäms för att de hämtar sent. (B)

Här är det vår omvärldskunskap och kulturella miljö som bidrar till tolkningen. I Sverige 2013 är det allmänt vedertaget att föräldrar bör ägna så mycket tid de bara kan tillsammans med sina barn och den värdering som ges i *hämta tidigt* och *sent* kan förknippas med scenariot 'hämta barn på dagis'. Bland de samordningar som förekommer är det framförallt tre mönster som är tydligt urskiljbara och som

tillsammans utgör mer än hälften, 32 av 54. En av dem är ett uttryckssätt som blivit så konventionaliserat att man i det närmaste skulle kunna tala om en kollokation och som återfinns i 12 meningar.²⁶

(49) a. Det har varit smidigare för mig när jag hämtar och lämnar. (B)

b. [*hämta* Ø och *lämna* Ø]

Uttrycket förekommer också med verben i omvänd ordning, *lämna och hämta*. Det är dessutom vanligt att mönstret i (49b) förekommer med adverbial, t.ex. *hämta och lämna på dagis*.

(50) [*hämta* Ø och *lämna* Ø adv]

Bland sökträffarna förekommer en hel del exempel på frasen *hämta och lämna NP*, där NP betecknar barn i bestämd eller obestämd form. Schematiskt kan uttrycket beskrivas som i (51).

(51) [V Ø_i och V NP_i]

Detta mönster är en vanligt förekommande form av ellips som finns omskriven i SAG (4:913).²⁷ Eftersom man kan tolka de samordnade leden som en enda verbfras, med objekt, har jag låtit bli att ta med denna konstruktion i resultatet. Den är allmänt förekommande och har påträffats vid undersökningens samtliga fyra verb.

Nästa tydliga mönster med *hämta* är pseudosamordning med 10 förekomster. Pseudosamordning är vanligt i aktioner som anger befintlighet eller, som här, rörelse. I materialet förekommer pseudosamordning med några olika verb, vanligast är *åka*, *komma* och *gå*.

(52) a. Och då var det bara 50 minuter kvar tills föräldrarna kommer och hämtar. (B)

b. [V_{rörelse} och V Ø]

²⁶ Kollokation kan förenklat beskrivas som en flerordsfras där de ingående orden förekommer tillsammans betydligt oftare än ord annars samförekommer slumpmässigt. Exempel på typiska kollokationer är *fatta beslut* eller *väcka misstankar*. (Rosqvist 2011:2 samt 64)

²⁷ Mönstret är också välkänt i engelskan och brukar kallas Right Node Raising eller Shared completion.

I avsnitt 2.2.1.1. gavs exempel på att pseudosamordning gynnar utelämnning. I båda de exempel som visades uttryckte det första ledet befintlighet. När *hämta* samordnas med *skjutsa* kan det vara svårt att avgöra om det rör sig om pseudosamordning eller vanlig samordning. Här är informationen otillräcklig. I t.ex. en talad korpus hade man med hjälp av prosodin kunnat göra en mer precis bedömning.

(53) Skjutsa och hämta hela tiden. (B)

Ytterligare ett mönster som rimligen är en pseudosamordning med underförstådd verbfras ser ut som i (54).

(54) Hem och hämta, för att sedan åka till butiken. (B)

Det är inte helt ovanligt att rörelsebetydelse kan överföras till lexikala enheter som normalt inte uttrycker det (Jfr Olofsson 2010). En sådan utveckling har föranlett uttryck som *jag måste till sta'n* och det är rimligt att så har skett även för adverbet i (54). Den tredje typen av samordning utgörs av uppräknings av infinita verbfraser vilket görs i 10 exempel.

(55) Sen blev det shopping, hämta från dagis, laga mat, baka och nu mys i soffan. (B)

I sådana formuleringar läggs tonvikten på alla de handlingar som genomförts och på så sätt riktas uppmärksamheten bort från eventuella objekt. I övriga fall av samordning står *hämta* tillsammans med annan verbfras enligt skiftande mönster. Verbet kan vara antingen intransitivt eller transitivt. I det senare fallet kan det också variera huruvida objektet är utelämnat eller inte.

(56) a. Måndag: Bingo lämnar, Katrin hämtar och lagar middag. (B)

b. Småfåglarna flyger skytteltrafik mellan min fågelmatning och träden just nu, några hamstrar och hämtar ett stort antal gånger på kort tid. (B)

I mer än hälften av exemplen står *hämta* i infinitiv, vilket kan ha olika orsaker. Det kan bero på att *hämta* står som bestämning till annan verbfras, ofta ett (modalt) hjälpverb (57a). I andra fall kan verbet fungera som avsiktsadverbial (57b) eller som attribut (57c). Typiskt för samtliga fall av infinitiv är att det är aktionen som på ett eller annat sätt är framhävd i yttrandet.

- (57) a. Standard är väl ändå att jag åker hemifrån 05.40, jobbar till 16.00 (bara en halvtimmes lunch) & sen ska man hämta på dagis, handla & göra massa annat. (B)
- b. Pappa går runt med en dunk och mamma är tillsammans med tjejerna nere vid bryggan när vi kommer för att hämta. (B)
- c. Efter alla måsten som lämna och hämta på dagis och ta en tur till affären. (B)

Tabell 6. hämta i Tidningstext (T)

	Tot (a)	Tot (s)	Tot	DNI	INI	ram-INI	Advl	Sam.	Inf.	Pres.
Hämta (B)	100	22953	85277	39	9	52	58	54	54	29
Hämta (T)	100	9671	21898	46	8	46	72	52	52	34

Resultaten i (T) uppvisar några smärre skillnader jämfört med resultaten i (B). Andelen förekomster är totalt sett mycket lägre än i (B) samtidigt som andelen träffar med söksträng relativt sett är högre. Adverbial är vanligare och av de 72 beläggen återfinns någon av prepositionsfraserna *på dagis/på fritids/i skolan* i 29, alltså betydligt färre än hälften. Trots att andra typiska hämta-lämna-adverbial som *tidigt* och *sent* förekommer flitigt är det i denna korpus något vanligare med *hämta* i andra kontexter än 'familj och livspussel' och andelen ramimplicerad INI är därmed något mindre i (T). Andelen DNI är däremot något större och tittar man efter bland exemplen med DNI är det också så att hälften (22 st.) handlar om andra sammanhang än hämtande av barn (58). Utan omgivande kontext är det svårt att räkna ut vad som hämtas.

- (58) a. Då fick vi åka ner och hämta och då blir det ingen bra rytm. (T)
- b. Sedan får man vänta ca en vecka innan det är dags att hämta och betala. (T)
- c. I fortsättningen kan vi hämta med kran, det gör sophämtningen betydligt snabbare och enklare när vi slipper bekymra oss om snö och is. (T)

För exemplen i (58) kan man dra slutsatsen att referenten för objektet uttryckts tidigare eller på annat sätt är känd i diskursen. I (58c) kan man diskutera om utelämnningen sker enligt DNI eller ram-INI av typen 'sophämtning'.

- (59) Han hämtar i entrén. (T)

Det vore inte alldeles otänkbart att för (59) ställa frågan ”Vem/vad ska han hämta?” vilket betyder att meningen är ett exempel på INI enligt tidigare resonemang. Det

kan å andra sidan lika gärna förhålla sig så att de som deltar i diskursen känner till vem eller vad som ska hämtas ”i entrén”. Det är ovanligt att utelämning vid *hämta* uttrycker generisk INI.

38 av de 52 samordningskonstruktionerna utgörs av de tre konstruktionsmönster som redovisades i (B), kollokationen *hämta och lämna* (18 st.), pseudosamordning (12 st.) samt uppräkningskonstruktion av infinitiver (8 st.). Exempel visas i tur och ordning i (60).

- (60) a. Att jobba heltid och samtidigt ha ansvaret för familjen, med att hämta och lämna på dagis, fixa mat och allt annat som måste göras är en ekvation som är svårlöst. (T)
- b. Det är inte billigt med transporter och vi måste köra och hämta när någon ringer. (T)
- c. Jag hämtar, lägger, snyter, ryter och det gör mig hel. (T)

Förhållandet mellan olika tempus i (T) skiljer sig inte nämnvärt från (B). Däremot är texterna som handlar om 'hämta och lämna på dagis' oftare av meta-karaktär än i (B) där skribenten ofta ger ett direkt anförande. I (T) är det vanligt med återgivande texter där föräldrar talar ut om sin livssituation och berättar om det lämnande och hämtande som sker till vardags. Av beläggen med infinitiv framgår att dessa utgör bestämning till olika modala hjälpverb i ungefär lika stor utsträckning som i (B). Man pratar en hel del om att man *måste/behöver/får/försöker hämta* (61). I enstaka fall uttrycks en attityd till hämtandet (62), som i (62b) har räckvidd över hela den samordnade verbfrasen.

- (61) a. Och anpassningskraven betyder att om en familj behöver hämta 18.30 kan förskolan bli tvungen att tillmötesgå kravet. (T)
- b. Jag försöker lämna vid tio och hämtar senast fem. (T)
- c. Ibland får vi hjälp av mormor och morfar och ibland flexar jag för att kunna hämta tidigare. (T)
- (62) a. Pappa var trött på att köra och hämta överallt när vi höll på med fotboll, tennis, ridning och så vidare. (T)
- b. – Det är tråkigt att behöva lämna när de öppnar och hämta sent. (T)

Sammanfattningsvis för *hämta* ser det mest generella mönstret vid objektsutelämning ut som i (63).

(63) a. [Subj V Ø (Advl)]

b. < AGENS V TEMA >

4.2. Bygga

Bygga är ett agentivt verb vars objekt utgörs av den semantiska rollen Patient, dvs. objektet är utsatt för förändring, här i form av att något blir till. Totala mängden träffar är dubbelt så stor i (T) och andelen träffar med söksträng förhåller sig jämnt fördelad sett till båda materialen. Precis som för *hämta* utgjordes ungefär 5 % av träffarna i Tot(s) av exempel med utelämning.

Tabell 6. bygga i *Bloggmix* och *Tidningstext*

	Tot (a)	Tot (s)	Tot	DNI	INI	ram-INI	Advl	Sam.	Inf.	Pres.
Bygga (B)	50	26036	46269	8	13	29	33	9	25	13
Bygga (T)	50	52502	85003	12	8	30	35	8	34	8

Ungefär två tredjedelar av exemplen med utelämning sker i samband med att verbet har någon form av adverbial. Det verkar därmed som om själva byggprocessen inte sällan är central i olika typer av diskurs.

(64) a. Man bygger lyxigt med all elektronik och helblank/stram köksinredning eller bygger man nostalgiskt i gammal stil med lantkök. (B)

b. Det går att bygga vackert i betong – bara så ni vet! (B)

c. Hade banbyggare Kemi rent av byggt för svårt? (T)

d. Siab bygger utanför Berlin. (T)

e. [V Ø advl]

Samordning är inte särskilt vanligt, däremot förekommer olika typer av konstruktionsmönster när verbet står i infinitiv. I (B) är det vanligt att *bygga* ingår som attribut i ett nominalt led.

(65) a. Det bör enligt de borgerliga innebära större bredd inom äldreboendet, att ideella organisationer, föreningar och företag till exempel kan få möjlighet att också bygga, inte enbart driva. (T)

b. Dagens strandskyddsbestämmelser kolliderar ofta med möjligheterna att bygga och exploatera. (T)

c. Så det var nog så det började med min kreativitet och lust att bygga, skapa och renovera. (B)

d. [X att bygga Ø]

När *bygga* står som attribut i (T) sker detta nästan uteslutande tillsammans med *möjlighet*. I de allra flesta fall står *bygga* som bestämning till modala hjälpverb (66). Även verbfraser som uttrycker aspekt är vanligt (67).

(66) a. Det kommer därför ta ett par år innan de kan bygga, hotar Marie Ullenius Hellgren. (T)

b. - Men med undantag av tekniker blir det bara svenskar och danskar om vi får bygga, säger Weine Fransson. (T)

(67) a. Det är dags för oss att börja bygga. (T)

b. - Vi har slutat bygga i Sverige, sa Mårtensson och fortsatte efter en väl placerad paus: (T)

I båda materialen är andelen ram-*INI* förhållandevis stor, samtidigt som mängden generisk *INI* är liten. Detta förhållande är inget förvånande eftersom *bygga* i de allra flesta fall handlar om någon typ av bostadsbyggande. För *bygga* i (T) är *DNI* något vanligare, vilket skulle kunna bero på nyhetsrapportering av byggprojekt med allmänintresse. Utan kontext kan det i många fall vara svårt att avgöra hur det utelämnade objektet ska tolkas med avseende på *DNI* och *INI* som i (68).

(68) a. Dagens strandskyddsbestämmelser kolliderar ofta med möjligheterna att bygga och exploatera. (T)

b. Dessa ingenjörer som ritat och byggt kunde i stället arbetat på något vettigt, som t.ex. att utveckla solenergi eller motorer som klarar att köras på annat än fossila bränslen. (B)

c. Vilmer bygger med lego. (B)

Samtliga exempel i (68) har i resultatet redovisats som *INI* även om det inte vore otänkbart att samtliga skulle kunna vara exempel på ram-*INI* eller t.o.m. *DNI*. Några exempel har tolkats som *DNI*, bl.a. exemplet i (64c) som här återges i (69a).

(69) a. Hade banbyggare Kemi rent av byggt för svårt? (T)

b. Mycket tyder på att man har fått en budget till att bygga och med samma budget ska man underhålla museet de närmaste åren. (B)

Även om vi inte vet vad referenten för det utelämnade objektet är så borde det vara bortom allt tvivel att de som ingår i diskursen vet det. Med andra ord ser vi här

exempel på att utelämning enligt DNI kan förekomma även när objektet är Patient vilket är oväntat med tanke på vad som framkom i Fillmore (1986). Generellt ser det vanligaste mönstret för utelämning vid *bygga* ut ungefär som för *hämta*.

(70) a. [Subj V Ø (Advl)]

b. < AGENS V PATIENT >

4.3. Överraska

Överraska är optionellt transitivt enligt SO och det är därför väntat att frekvensen för antal träffar i de båda korpusmaterialen överstiger dem vid *hämta* och *bygga*. För *överraska* utgörs ungefär 40 % av träffarna med söksträng exempel med utelämning. Den semantiska rollen hos subjektet kan vara av olika slag, Agent eller Orsak. I Bloggmix är subjektet Orsak i 10 fall och objektet har i samtliga av dessa fall generisk tolkning, INI (jfr 2.3.2.5.). I Tidningstext utgör Orsak subjekt i fyra fall och även där har objektet generisk tolkning. Objekt till *överraska* är Upplevare eftersom aktionen är dynamisk. Exempel med Orsak som subjekt ges i (71).

Tabell 8. överraska i Bloggmix och Tidningstext

	Tot (a)	Tot (s)	Tot	DNI	INI	ram-INI	Advl	Sam.	Inf.	Pres.
Överraska (B)	50	2564	5331	6	44	-	32	6	14	14
Överraska (T)	50	4184	6039	1	49	-	40	3	20	7

(71) a. En basgång som hela tiden överraskar och man undrar vilka piller han petat i sig när han producerade denna. (B)

b. Vädret fortsätter att överraska. (B)

c. Mode överraskar sällan, utan går nästan alltid att förutsäga eftersom det finns en historia bakom det mesta. (T)

d. Filmkrönikan överraskade inte ett dugg och det är synd. (T)

För *överraska* är det mycket ovanligt med DNI. I beläggen i (B) rör det sig om att det är skribenten själv som utgör underförstått objekt och Upplevare (72a). Eftersom skribenten också ingår i den generiska mängden Upplevare blir distinktionen

DNI/INI problematisk, vilket diskuteras vidare i avsnitt 5. I det enda belägget i (T) återfinns objektet i kontexten (72b).

(72) a. När jag sitter där dyker goaste Sara upp och överraskar. (B)

b. - Vi gör inga anspråk på att eleverna ska vara dramatiska begåvningar, säger musiklärare Weikko Seppälä när DN överraskar på en repetition. (T)

I redovisningen har inga utelämnade objekt tolkats som ram-INI. Det finns emellertid några kontexter som framträder bland träffarna där man eventuellt skulle kunna tala om specifik, ramimplicerad INI. Den vanligaste handlar om sportreferat som verkar utgöra en egen genre. I dessa fall syftar objektsreferenten på de åskådare (direkt på plats, eller indirekt som läsare av referatet) som tar del av det aktuella evenemanget. En annan möjlig tolkning är att betrakta det utelämnade objektet som den aktuella skribenten. I så fall skulle exemplen i (73) snarare vara av typen DNI än INI.

(73) a. Men jag misstänkte nästan att Örebro skulle överraska i första matchen. (B)

b. Hon såg ut att kunna hålla ledningen in i mål, men Jill McCabe överraskade med en stark spurt. (T)

Ett par andra kontexter som återkommer är recensioner av olika upplevelsebaserade fenomen, främst musik, men också mat och film. Också inom den politiska sfären talas om huruvida man lyckas överraska eller inte.

(74) a. Göran Persson har ofta överraskat med oväntade namn när han utsett ministrar. (T)

b. Joacim Cans överraskade med att lämna hårdrocken och sjunga något "Håkan Hellström-möter-Orsa Spelmän-typ av låt". (B)

c. Skagen kan vara ospännande, men den här överraskade smakmässigt. (B)

Subjekten i (74a och b) har tolkats som Agens. Detta skulle också kunna ifrågasättas. Göran Persson kanske inte hade för avsikt att överraska med sina nomineringar och då skulle subjektet snarare ha den semantiska innebörden av Orsak. För övrigt kan noteras att förekomsten av samordning är mycket låg vilket skulle kunna tyda på att aktionen är så innehållsrik att den sällan sker samtidigt som något annat. Det typiska mönstret vid utelämnning med *överraska* visas i (75).

(75) a. [Subj V Ø]

b. < AG./ORS. V UPPLEVARE >

4.4. Sakna

Sakna kan precis som *övertaska* ha två typer av subjekt. Till skillnad från de övriga verben är handlingen inte agentiv. Subjektet utför inte aktionen med viljekraft utan blir snarare drabbad av densamma. Semantiskt kan rollerna för subjektet därför vara antingen Upplevare eller Innehavare. För Upplevare krävs att subjektet är animat, vilket det inte måste vara vid Innehavare. Den semantiska rollen för objektet är Tema.

Som väntat var det svårt att alls hitta belägg på *sakna* med objektsutelämning. Jag har därför inte kunnat hitta 50 stycken utan nöjer mig med den blygsamma mängden sju respektive tre efter att ha gått igenom 800 träffar i var och en av de båda korpusarna. Verbet är betydligt vanligare i (B) än i (T).

Tabell 9. sakna i Bloggmix och Tidningstext

	Tot (a)	Tot (s)	Tot	DNI	INI	ram-INI	Advl	Sam.	Inf.	Pres.
Sakna (B)	7	26710	61894	5	2	-	-	5	3	3
Sakna (T)	3	17834	37538	2	1	-	1	-	-	1

Det ringa resultatet försvårar möjligheterna att göra rimliga antaganden kring omständigheterna för objektsutelämning vid *sakna*. Det framgår trots allt att utelämning med Innehavare som subjekt bara förekommer vid ett enda tillfälle (76c) och då med animat subjekt. Vidare tenderar objektsreferenten att vara känd i kontexten. De tre beläggen med INI redovisas i (76).

(76) a. Hur många ska sakna, sörja, gråta och lida? (B)

b. Att bara ligga där och blunda, se, uppleva, sakna, känna, lyssna på alla dova ljud i vattnet, tänka. (B)

c. Vi är nämligen övertygade om att de klyftor mellan dem som har och dem som saknar, som blivit allt djupare och tydligare under 1990-talet, endast kan överbryggas i en dialog mellan alla goda krafter. (T)

Det är rimligt att uppfatta referenten för objektet i (76a) som 'familjemedlemmar och medmänniskor i allmänhet' och i (76c) som 'medel för försörjning'. I (76c) verkar kontrasten som uttrycks i frasen *de som har och de som saknar* bidra till

utelämningen. Precis som för *övertaska* är tolkningen av den utelämnade referenten problematisk. Möjligen skulle utelämningen i (76c) kunna tolkas som ram-*INI*. I (76b) kan referenten utgöras av skribenten själv, såvida meningen inte är ämnad som någon sorts uppmaning.

Även om adverbial bara förekommer vid ett belägg finns i materialet också två exempel på expressiva uttryck där funktionen påminner om ett adverbial.

- (77) a. Men faktum är att jag har aldrig saknat som jag gör nu. (adverbial, T)
 b. Ooh... vad jag saknar... helt sjukt! (expressiv adverbfras, B)
 c. Usch vad jag kommer att sakna... (expressiv adverbfras, B)

Endast ett belägg med objektsutelämning hittades när subjektet motsvaras av rollen Innehavare. När rollen istället motsvaras av Upplevare var exemplen mycket få och schematiskt ser mönstret ut som i (78).

- (78) a. [Subj V *Ø]
 b. < UPPL./INNEH. V TEMA >

5. Diskussion

Allmänt verkar objektsutelämning ske när objektet inte är av särskild relevans och det istället är aktionen som framhävs. Detta har redan påpekats av bl.a. Goldberg (2006:196) som talar om hög respektive låg diskursprominens. I studiet av de fyra verben ser vi en rik flora av språkliga möjligheter för att skapa en sådan funktion med verb som generellt anses vara obligatoriskt transitiva. Det kan ske på syntaktisk väg med adverbial, olika typer av samordning, modala hjälpverb och aspektuella hjälpverb. Här bekräftar undersökningen vad som framkommer i Prytz (2009).

Iögonfallande är att nästan samtliga exempel med utelämning förekommer när subjektet har den semantiska rollen Agens eller Orsak. Det verkar därmed som om agentivitet är en starkt bidragande faktor till att möjliggöra utelämning. Denna möjlighet har en tydlig koppling till förekomsten av samordning. SAG belyser omständigheter med samordning i olika situationer. Två exempel med

pseudosamordning redovisades och i båda dessa fall uttryckte verbfrasen befintlighet. Exempelen repeteras i (79).

- (79) a. Anna sitter och sticker.
- b. Barnen håller på och bygger.
- c. [$V_{\text{befintlighet}}$ och $V \emptyset$]

Resultaten i undersökningen visar tydligt att även pseudosamordning med rörelsebetydelse kan ha en gynnande inverkan för utelämning. (52) ovan repeteras här som (80).

- (80) a. Och då var det bara 50 minuter kvar tills föräldrarna kommer och hämtar. (B)
- b. [$V_{\text{rörelse}}$ och $V \emptyset$]

Eftersom det finns ett tydligt samband mellan samordning och agentivitet borde exempel med pseudosamordning inte vara särskilt gångbara för *sakna* med subjektsrollen Innehavare.

- (81) a. Brevet saknar adressat.
- b. *Brevet saknar.
- c. *Brevet ligger och saknar.

I undersökningen framkom bara ett exempel med utelämning där subjektet hade rollen Innehavare. Inte heller med den animata rollen Upplevare verkar objektutelämning vid pseudosamordning kunna förekomma.

- (82) a. Stina saknar sin syster.
- b. ?Stina saknar.
- c. ?Stina går och saknar.

Det skulle krävas en specifik kontext för att exemplen i (82b och c) ska fungera väl och då torde utelämningen inte vara av typen INI.

Vid *hämta* såg vi många belägg på vad som benämns ram-*INI*. I redogörelsen av Gawron (2008) framgick att ramar kan instansieras oavsett om respektive ord i uttrycket har en direkt koppling till ramen eller inte. För *hämta* såg vi tydliga exempel på båda varianterna med uttrycken *hämta på dagis* och *hämta tidigt* där det

senare tolkas som ram-INI tack vare vår omvärldskunskap. För *bygga* såg vi också andra exempel på hur associationen till ramen 'bygga bostad' kan gå till, som i (64d) här återgivet som (83).

(83) Siab bygger i Berlin. (T)

De flesta av oss känner till att Siab är ett byggföretag som bygger bostäder och anläggningar, därför förstår vi genast att när de bygger så bygger de fastigheter. Hade det istället stått *Volvo bygger i Torslanda* så associerar vi till en annan ram, ungefär 'bygga fordon' (om vi inte även här i första hand tänker på utbyggnad av fastigheter). Det kan påpekas att denna typ av betydelsebegränsning också får ganska stort utrymme i ordböcker. I SO sägs i definitionstillägget vid *bygga* ”främst med avs. på (del av) hus, men äv. fartyg, fordon etc.” Trots att lexikografin inte typiskt använder några komplexa semantiska generaliseringar kan man med andra metoder förklara ungefär samma konceptuella betydelsfär som ramsemantiken erbjuder.

Fillmore (1986) menar att utelämning enligt DNI knappast kan äga rum när objektet är Patient. För *bygga* fanns flera exempel på utelämning enligt DNI. En sådan skillnad i resultat kan ha flera förklaringar. Det kan bero på skillnad i hur man avgränsar rollen Patient. De verb Fillmore nämner som inte kan generera utelämning är bl.a. *bend*, *break* och *create*. I denna undersökning liknar den semantiska rollen vid *bygga* den vid *create*, dvs. att något skapas. Möjligheten till utelämning kan se annorlunda ut vid olika grader av Påverkadhet. Vidare kan det råda skillnader eftersom förmågan till utelämning delvis beror på lexikala egenskaper och dessa skiljer sig mellan olika språk. Rimligtvis är det förhastat att enbart förlita sig på den semantiska rollen hos objektet för att bedöma möjlighet till utelämning. Lyngfelt (2012) påpekar dessutom att man vid tolkningen av referenten för utelämningen normalt kan utgå från det vanligaste scenariot. Han illustrerar det genom att belysa resultaten vid *läsa* hos Prytz (2009). *Läsa* anses vara ett verb som ger utelämning av typen INI. Även om drygt 20 % av utelämningarna för *läsa* utgjordes av DNI menar Lyngfelt att den bedömningen bör stå fast (2012:16). Det är alltså inte så att resultaten i denna undersökning kullkastar Fillmores antagande om att typ av

utelämning kan styras av lexikala egenskaper. Däremot visar de att mönstren kan variera under inverkan av andra faktorer.

När jag skulle tolka vad de utelämnade objekten vid *sakna* och *övertaska* syftade på, blev det tydligt att uppdelningen DNI/INI inte fungerar särskilt bra. En tolkning enligt den modell Lyngfelt (2012) presenterar skulle kunna ge en rimligare beskrivning. I så gott som alla exempel handlar utsagorna om en sorts subjektiv generisk utelämning där en bedömare ger ett omdöme riktat till en allmän publik. De tveksamheter som uppstod med exempel som i (73), här upprepat som (84), skulle kunna elimineras med tillämpningen av kategorin GNI.

(84) a. Men jag misstänkte nästan att Örebro skulle övertaska i första matchen. (B)

b. Hon såg ut att kunna hålla ledningen in i mål, men Jill McCabe övertaskade med en stark spurt. (T)

En av de genrer som Ruppenhofer & Michaelis (2010) beskriver verkar komma till uttryck i undersökningen. Jag talar då om sportreferat och den stora mängden utelämningar vid *övertaska*. Det verkar vara mycket vanligt att prata om övertaskningar inom hela idrottsvärlden. Resultaten för *övertaska* uppvisar överhuvudtaget stor homogenitet. De utelämningar som inte sker i sportreferat sker nästan uteslutande i recensioner av olika slag (film, musik, mat) och i politiska sammanhang. Man skulle enkelt kunna föreställa sig att recensioner skulle kunna utgöra en genre enligt de ramar som anges i Ruppenhofer & Michaelis (2010). Att använda verbet *övertaska* om maträtter och politiker måste anses vara knuten till en viss kontext. Ruppenhofer & Michaelis (2010) anger att referenten ofta är anaforisk vid genre. I recensioner har den generisk tolkning och däremellan råder ingen motsättning. Generisk syftning inbegriper ju antagandet om någon form av återkommande konstant, här 'publik med visst särintresse i det aktuella evenemanget'.

6. Avslutning

Syftet med uppsatsen var att undersöka vilka lexikala, syntaktiska, semantiska och kontextuella faktorer som påverkar objektsutelämning i svenska. Bland lexikala faktorer kan nämnas att förmåga till utelämning delvis beror på betydelsen hos det enskilda verbet. Detta visade sig i resultaten och knyter an till vad som beskrivits i Fillmore (1986). De syntaktiska faktorer som uppmärksammades visade prov på likheter med både Goldberg (2006) och Prytz (2009) i fråga om vilka konstruktionsmönster som verkar gynnande. Dessa iakttagelser stämmer också överens med de beskrivningar som ges i lexikografisk tradition och SAG. På en punkt visade resultaten att beskrivningarna i SAG behöver utökas. Vid *hämta* framgick tydligt att pseudosamordning med rörelseverb påverkade möjligheten till utelämning vilket inte redovisas i SAG. I fråga om kontextuella faktorer kunde resultaten delvis knyta an till tidigare studier av Ruppenhofer & Michaelis (2010 och 2013) och Lyngfelt (2012). En av de genrer som beskrevs i Ruppenhofer & Michaelis (2010) noterades vid *övertaska* samtidigt som eventuellt ytterligare en genre, recensioner, kom till uttryck. Det blev också uppenbart att kategorisering av referenten för det utelämnade objektet kräver ett mer finkornigt beskrivningsformat än den tvådelade indelningen DNI/INI, vilket påpekas i Lyngfelt (2012). När det gäller de semantiska faktorerna visar resultaten att tidigare studier inte ger en tillräcklig bild av hur relationerna mellan olika roller påverkar utelämning. Resultaten visade också att semantiska egenskaper i verbfrasen är en väsentlig faktor för möjligheten till utelämning. Trots att undersökningen endast omfattat fyra verb ger resultaten en fingervisning om att fenomenet behöver studeras i mer omfattande skala.

Det krävs en komplex beskrivningsapparat för att förklara omständigheterna för objektsutelämning. En mer omfattande studie av de semantiska restriktioner som kommer till uttryck vid utelämning skulle kunna bidra till att denna förfinas ytterligare. Undersökningen har visat att det inte räcker med en semantisk beskrivning av enskilda utelämnade bestämningar utan hela satsen måste analyseras. Konstruktionsgrammatik har visat sig vara ett bra ramverk för att beskriva

fenomenet. Där ges möjlighet att på ett naturligt sätt visa hur olika faktorer samspelar. Lexikala, såväl som syntaktiska, semantiska och kontextuella.

Referenser

- Fillmore, Charles J. 1986. Pragmatically Controlled Zero Anaphora. In: Berkeley Linguistics Society 12:95–107.
- Gawron, Jean Mark 2008. Frame Semantics. In: Maienborn, Claudia & Klaus von Heusinger (eds.), *Semantics: An International Handbook of Natural Language and Meaning*. Walter de Gruyter.
- Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press
- Goldberg, Adele E. 2006. *Constructions at Work. The Nature of Generalizations in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoffmann, Thomas & Graeme Trousdale 2013. *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Lambrecht, Knud & Kevin Lemoine 2005: Definite null objects in (spoken) French: A Construction Grammar account. In: Fried, Mirjam & Hans S. Boas (eds.), *Grammatical Constructions: Back to the Roots*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. p. 13–56
- Lyngfelt, Benjamin 2012. Re-thinking FNI. On null instantiation and control in Construction Grammar. *Constructions and Frames* 4:1–23. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Malmgren, Sven-Göran & Maria Toporowska Gronostaj 2009. Valensbeskrivning i svenska ordböcker – och några andra. *LexicoNordica* 16:181–196.
- Martola, Nina 2008. När är det bra att dricka mycket? Några tankar kring nollinstansiering. I: Jóhannesson, K. et al. (red.), *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008*. Göteborg: Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34. s. 288–295.
- Olofsson, Joel. ”Bollen susade in i bortre gaveln”. – En studie i rörelsekonstruktioner och produktivitet. Magisteruppsats i svenska språket. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

- Prytz, Johanna 2009. Nollinstansiering av objektsargument. En fallstudie av verben läsa och döda. Magisteruppsats i svenska språket. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Rosqvist, Bodil 2011. *Strängt upptagen och fast besluten. Beskrivningen av kollokationer i SAOB*. (MISS 64) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Ruppenhofer Josef & Laura A. Michaelis 2010. A constructional account of genre-based omissions. *Constructions and Frames* 2:158–184. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Ruppenhofer, Josef & Laura A. Michaelis 2013. Frames and the Interpretation of Omitted arguments in English. (u.u.)
<http://spot.colorado.edu/~michaeli/Ruppenhofer_Michaelis_Frames.pdf>
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts ordbok
- Sjögreen, Christian d.y. 2007. Går det att äta bort sin huvudvärk? En studie av den indirekt kausativa bort-konstruktionen i svenskan. Magisteruppsats i svenska språket. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Språkbankens korpusverktyg Korp < <http://spraakbanken.gu.se/korp/>>